T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

ANKARA EL DOKUMALARINDAN "SOF" ÜZERİNE BİR İNCELEME GÜNCEL ÖRNEK VE ÖNERİLER

Yüksek Lisans Tezi

BÜŞRA AKSU

İstanbul,2023

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK SANATLARI ANASANAT DALI

ANKARA EL DOKUMALARINDAN "SOF" ÜZERİNE BİR İNCELEME GÜNCEL ÖRNEK VE ÖNERİLER

Yüksek Lisans Tezi

BÜŞRA AKSU

DR. ÖĞR. ÜYESİ ÜLKÜ TOKATLI AKÇA

İstanbul,2023

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı : Büşra Aksu

Anabilim Dalı : Geleneksel Türk Sanatları

Programı : Geleneksel Türk Sanatları

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi. Ülkü TOKATLI AKÇA

Tez Türü ve Tarihi : Yüksek Lisans – Eylül 2023

Anahtar Kelimeler : Geleneksel Dokumalar, Tiftik Elyaf, Sof Kumaş, Bezayağı, ‘Ankara Sofu’

ÖZET

ANKARA EL DOKUMALARINDAN “SOF” ÜZERİNE BİR İNCELEME GÜNCEL ÖRNEK VE ÖNERİLER

Geleneksel tekstiller, insanların yaşadığı çevreyi, dönemin koşullarının ve ekonomisinin yansıdığı, kültürel kimliği oluşmuş el yapımı ürünlerdir. Giyinme, örtünme, barınma ihtiyaçlarını karşılamak için insan ve doğa sentezi ile ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada, tarihinde pırlanta ile eş değer bir kumaş olarak tanımlanan, kendine has üslubu ile Saray ve Avrupa için dokunan, Ankara el dokumalarından sof üzerine detaylı incelemelere yer verilmiş, güncel örnek ve öneriler sunulmuştur. Sof kumaşın tarihi, hammadde özellikleri, günümüze ulaşan eser örnekleri ve fiziksel incelemeleri, güncel örnek ve üretim süreçleri incelenmiş ve belgelenmiştir. Bu bilgiler dahilinde yeni önermeler sunan çalışmalara yer verilmiştir. Bu kapsamda İç Anadolu Bölgesi’nde yer alan Ankara’ya ait olan ve yok olmaya yüz tutmuş sof dokumalarının günümüz tekstiline kazandırılmasına katkı sağlamak ve değerlerimizi koruyabilmeyi hedeflemiştir.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümünde, var olan kaynaklar dahilinde 13.yy’dan başlayarak 16.yy Osmanlı yükseliş döneminde önemli bir gelir

kaynağı haline gelen ve günümüze kadar varlığını sürdüren sof kumaşın tarihi ele alınmıştır. Yüzyıllardır varlığını koruyan sof kumaş üretiminin Ankara'ya olan ekonomik etkisi, sof kumaş üretiminde Ankara'nın coğrafi konumunun olumlu etkileri, detaylı bir şekilde incelenmiştir.

İkinci bölümde, Ankara keçisinin diğer keçi türleri arasındaki yeri, bu keçiden elde edilen tiftik elyafının yapısal, fiziksel, kimyasal özellikleri ele alınmıştır. Tezin öneri kısmında kullanılan tiftik iplikleri bölgede üretim sağlayan kişiden temin edilmiştir. Üretici ile sözlü görüşmeler sağlanarak Ankara keçisi, elyaf ve iplik özellikleri hakkında bilgi edinilmiştir, bu bilgiler literatür araştırması yapılarak karşılaştırılmıştır.

16. ve 18.yy arasında Ankara'ya uğrayan seyyahların, şairlerin günlüklerinde ve sözlü, görsel anlatılar ile kayıt altına alınmış belgeler incelenmiştir. Ankara keçisinin varlığına, sof kumaş üretim aşamalarına, üretilen kumaşların ticari pazar değerlerine detaylıca yer verilmiştir.

Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu'nda yer alan 19.yy. ve 20.yy. dönemlerine ait 1 adet sof kumaşın, 6 adet renkli giysilik sof kumaşın tespiti ve fiziksel incelemeleri tarafımdan yapılmıştır. Teknik olarak kullanılan hammaddeler saptanmış, kullanılan örgüler, çözgü, atkı sıklıklarına ve renk özelliklerine yer verilmiştir. Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan 4 adet Türkiye Tiftik Cemiyeti'nde üretilen, Cumhuriyet dönemine ait sof kumaş ve 2 adet 1978 yılında müzeye hediye edilen sof kumaş örnek olarak sunulmuştur. Günümüzde üretimi yapılan sof kumaşlardan giysilik ve aksesuar alanında günümüzde tasarlanan ve sunulan örneklere yer verilmiştir.

Araştırma sırasında hala sof kumaş üretiminin yapıldığı Ankara Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'ne gidilerek, konuyla ilgili kişilerle görüşülmüştür. Sof kumaş satışının şehirde yapılıp yapılmadığı araştırılarak üretilen sof kumaş örnekleri incelenmiştir. Güncel sof dokuma üretim aşamaları atölye ortamında incelenmiştir ve kullanılan tezgâh türleri, dokuma üretim aşamalarında kullanılan araçlar tespit edilip fotoğraflar ile belgelenmiştir. Tiftik elyafı, iplik türleri, renk, desen, örgüleri incelenerek yapılan tespitler kayıt altına alınmıştır.

Üçüncü bölümde yer alan sof kumaş üzerine yeni öneriler sunulmuştur. Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu'nda bulunan 6 adet renkli giysilik kumaşlardan esinlenilerek 6 farklı renk paleti belirlenmiştir. Bu çalışmada belirlenen renkler doğal boyarmaddeler kullanılarak boyanmıştır. Her renk için denemeler sonucu oluşturulan reçeteler, tablo halinde sunulmuştur. Boyanan tiftik iplikleri, çözgü ve atkı iplikleri olarak kullanılmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname : Büşra Aksu

Field : Traditional Turkish Arts

Programme : Traditional Turkish Arts

Economics Supervisor : Asst. Prof. ÜLKÜ TOKATLI AKÇA

Degree Awarded and Date : Master's Degree - September 2023

Keywords : Traditional Weavings, Mohair Fiber, Sof Fabric, Plain Weave, 'Ankara Sofu'

ABSTRACT

A REVİEW ON "SOF" MADE FROM ANKARA HAND WEAVİNGS: CURRENT EXAMPLES AND SUGGESTİONS

Traditional textiles are handmade products that reflect the cultural identity shaped by the environment people inhabit, the conditions of the era, and the economy. They emerged as a synthesis of human and nature to fulfill the needs of clothing, covering, and shelter. This research focuses on detailed examinations of "sof" textiles, which have been historically defined as fabric equivalent to diamonds, woven for the Palace and Europe with their unique style. Contemporary examples and recommendations are also provided.

The history of "sof" fabric, which has been likened to diamonds throughout its history, is discussed in the first section, starting from the 13th century and becoming a significant source of income during the Ottoman rise in the 16th century. The economic impact of sof fabric production on Ankara, as well as the positive effects of Ankara's geographical location on sof fabric production, are thoroughly examined.

The second section delves into the position of the Ankara Goat among other goat breeds, along with the structural, physical, and chemical characteristics of the mohair fiber obtained from this goat. The mohair yarns used in the thesis proposal were

sourced from a local producer. Information about the Ankara Goat, fiber, and yarn properties was obtained through oral interviews with the producer and compared with literature research. The travelogues and verbal and visual narratives of travelers and poets who visited Ankara between the 16th and 18th centuries were examined. Detailed information about the presence of the Ankara Goat, the stages of sof fabric production, and the commercial market value of the produced fabrics is provided.

Physical examinations and material identification were conducted on a 19th and 20th-century sof fabric sample and six colored clothing-grade sof fabric samples from the Sadberk Hanım Museum Collection. The technical materials used were identified, and details about weave structures, warp and weft densities, and color properties were presented. Four sof fabric samples produced by the Turkey Mohair Society during the Republic period and two sof fabric samples gifted to the museum in 1978 were also presented from the Ankara Ethnography Museum collection.

Contemporary examples of clothing and accessories made from current sof fabrics were included, and a visit was made to the Ankara Kızılcahamam Vocational Training Center, where it was learned that sof fabric is still being produced. The production process of contemporary sof fabric was observed in a workshop environment, and the types of looms and tools used in the weaving process were identified and documented with photographs. Observations about mohair fiber, yarn types, colors, patterns, and weaves were record.

The third section presents new proposals for sof fabric. Inspired by the six colored clothing-grade fabrics in the Sadberk Hanım Museum Collection, six different color palettes were determined. Natural dyes were used to color the mohair yarns, both warp and weft, based on the palettes developed through experimentation. Recipes for each color, resulting from trials, are presented in tabular format.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, sof kumaşın kökenini anlamak, üretim süreçlerini keşfetmek ve estetik, fonksiyon ve kültürel bağlamdaki rolünü ele almak amacıyla yapılmıştır. 13.yy'dan günümüze kadar uzanan bu tarihi açıklamak için çeşitli var olan kaynaklardan derlenen verilere yer verilmiştir. Sof kumaşın tarih boyunca nasıl üretildiğini ve kullanıldığını anlamak, insanlığın evrimini ve toplumsal değişimi anlamamıza yardımcı olmaktadır. Sof kumaşının geçmişten günümüze nasıl evrildiğini ve nasıl çeşitli bağlamlarda yer aldığını inceleyerek, yeni bir üslup geliştirilmesine katkı sağlamak amacıyla ve gelecek nesillere aktarabilmek için hazırlanmıştır. Bu bilgiler, örnekler ve öneriler tekstil endüstrisi ve okuyucular için sof kumaşının pratik ve estetik açıdan nasıl değerlendirilebileceği konusunda yardımcı olabilir.

Tezin tamamlanmasında katkıda bulunan; Sadberk Hanım Müzesi Sanat Tarihçisi Müze Uzmanı Dr. Lale GÖRÜNÜR'e, fiziksel incelemelerde yanımda bulunan Tekstil Departmanı Konservatör ve Restoratör'ü Samed ERCAN'a ve diğer müze çalışanlarına, Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi Müdürü Gürkan HAZAR'a, kurumda dokuma uygulama sürecini benimle paylaşan Usta Öğretici Zekiye ERTÜRK'e, Doğal Boyama aşamalarında desteklerini esirgemeyen Benan BAYRAM'a, deneme önermelerim sırasında teknik destek sağlayan Dokuma Ustası Saynur KARALİ'ye, eğitim hayatım boyunca maddi ve manevi olarak destekleyen Annem Fatma AKSU'ya ve Ablam Kübra Merve AKSU'ya, Abim Yasin AKSU'ya, manevi olarak beni destekleyen arkadaşlarım, Elif TAŞER'e, Cemal TUNÇ'a, Zekiye CANORUÇ ŞAHİN'e, eğitim hayatımın temelini oluşturan Suna DOĞRUYOL'a, Yüksek Lisans program danışmanım Sayın Prof. Dr. Sevim ARSLAN'a, Yüksek Lisans ders sürecimde desteğini esirgemeyen Sayın Prof. Dr. Sibel ARIK'a, Lisans Hocam Öğr. Gör. Nil SÜNNETÇİLER'e ve tüm bilgi birikimini benimle paylaşan tez danışmanım, Sayın Dr. Öğretim Üyesi Ülkü TOKATLI AKÇA'ya ve herkese içtenlik ile teşekkür ederim.

İstanbul,2023 Büşra AKSU

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖZET……İ
ABSTRACT……İV
ÖNSÖZ……İVİ
İÇİNDEKİLER……Vİİ
TABLO LİSTESİ……X
ŞEKİL LİSTESİ……Xİİ
BELGE LİSTESİ……Xİİİ
RESİM LİSTESİ……XİV

1. GİRİŞ……1

2. OSMANLI DÖNEMİ'NİN SOF KUMAŞ ÜRETİMİNDE ÖNEMLİ MERKEZ OLAN ANKARA İLİ'NE GENEL BAKIŞ……2

2.1. TARİH SÜRECİNDE ANKARA VE 'SOF' KUMAŞI……4
2.2. SOF KUMAŞI TANIM VE TERMİNOLOJİSİ……9
2.3. ANKARA 'SOF' DOKUMACILIĞINA COĞRAFİ KONUMUN ETKİSİ……10
2.4. SOF KUMAŞI ÜRETİCİLİĞİNİN ANKARA EKONOMİSİNE KATKISI……12

3. ANKARA KEÇİSİNDEN ELDE EDİLEN TİFTİK ELYAFI VE TİFTİK İPLİĞİNDEN ÜRETİLEN SOF KUMAŞI……13

3.1. ANKARA KEÇİSİ……13
3.1.1. Keçi Türleri Arasında ANKARA Keçisinin Yeri ve Önemi……15
3.2. TİFTİK ELYAFI……17
3.2.1. ANKARA Keçisinden Elde Edilen Tiftik Elyafı Özellikleri……17
3.2.2. Tiftik Elyafı Yapısal Özellikleri……18
3.2.2.1. *Tiftik Elyafı Fiziksel Özellikleri*……18
3.2.2.2. *Tiftik Elyafı Kimyasal Özellikleri*……20
3.3. SOF KUMAŞI……20
3.4. OSMANLI ARŞİVLERİNDE SOF KUMAŞI……21

3.5. DÖNEM GEZGİNLERİ VE ŞAİRİN GÖZÜNDEN SOF KUMAŞI 24
3.5.1. Hans Dernschwam (1494-1568) 24
3.5.2. Ogier Ghiselin de Busbecq (1522-1592) 25
3.5.3. Polonyalı Simeon (1584-Bilinmiyor) 26
3.5.4. Joseph Pitton De Tournefort (1656-1708) 26
3.5.5. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde SOF Kumaşı (17 yy) 27
3.5.6. Nedim Dizelerinde Sof Kumaşı (17.yy sonu- 18 yy başı) 29
3.6. MÜZELERDE BULUNAN SOF ESER ÖRNEKLERİ VE FİZİKSEL İNCELEMELERİ 30
3.6.1. Sadberk Hanım Müzesinde Bulunan Sof Eser Örnekleri ve Fiziksel Analizi 31
3.6.2. Ankara Etnografya Müze Koleksiyonunda Bulunan Sof Dokuma Eserlerin Örnekleri 38
3.7. SOF KUMAŞININ KULLANIM ALANLARI 40
3.7.1. Giysilik Kumaş Olarak Kullanım Alanı 40
3.7.2. Giysi Aksesuarı Olarak Kullanım Alanı 42
3.8. DESENLERİNE GÖRE SOF KUMAŞI TÜRLERİ 45
3.9. GÜNÜMÜZ ANKARA'SINDA DOKUNAN (ÜRETİLEN) SOF KUMAŞLAR 47
3.9.1. Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi 47
3.9.2. Ankara Olgunlaşma Enstitüsü 49
3.10. SOF DOKUMA İŞLEM AŞAMALARI 50
3.10.1. Dokuma Öncesi Hazırlık Aşamaları 51
3.10.2. Kullanılan Araç Gereçler 51
3.10.3. Dokuma İşlem Aşamaları 58
3.10.3.1. *Dokuma Sırasında Kullanılan Tezgâh Türü* 58
3.10.3.2. *Gücü Sistemi* 60
3.10.3.3. *Çiriş* 61
3.10.3.4. *Tarak* 63
3.10.3.5. *Cendere Aleti* 64

4. SOF KUMAŞLAR ÜZERİNE GÜNCEL ÖNERİLER..... 66

4.1. TİFTİK İPLİĞİ DOĞAL BOYAMA DENEMELERİ 69
4.2. KULLANILAN DOĞAL BOYARMADDELER VE REÇETELERİ 73
4.3. DENEMELER SONUCU OLUŞTURULAN RENK PALETİ..... 79
4.3.1. Sadberk Hanım Müze Koleksiyonunda Bulunan Sof Giysi Eserlerin Dijital Renk Paleti..... 79
4.3.2. Sadberk Hanım Müze Koleksiyonunda Yer Alan Renkli Giysilik Sof Kumaşlardan, Geleneksel Doğal Boyama Yöntemleri Kullanılarak Oluşturulan Tiftik İplik Renk Paleti..... 79
4.4. GÜNCEL BİR ÖNERİ OLARAK SOF KUMAŞ DENEME SONUÇLARI 80
4.4.1. Çözgüden ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 80
4.4.2. Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 91

5. SONUÇ..... 100
KAYNAKÇA..... 103

TABLO LİSTESİ

Sayfa No.

TABLO 1: Ankara Keçisinin Zoolojik Sınıflandırmadaki Yeri..... 15
TABLO 2 : 01- Sof Kumaşı Fiziksel Analiz Tablosu Env. No: Shm-10568..... 31
TABLO 3 : 02- Sof Kumaşı Fiziksel Analiz Tablosu Env. No: 14006..... 32
TABLO 4 : 03- Sof Kumaşı Fiziksel Analiz Tablosu Env. No: 13392..... 33
TABLO 5: 04 - Sof Kumaşı Fiziksel Analiz Tablosu Env. No: 2614..... 34
TABLO 6 : 05- Sof Kumaşı Fiziksel Analiz Tablosu Env. No: 14172..... 35
TABLO 7 : 06- Sof Kumaşı Fiziksel Analiz Tablosu Env. No: 17523..... 36
TABLO 8 : 07- Sof Kumaşı Fiziksel Analiz Tablosu Env. No: 138135..... 37
TABLO 9- Ankara Etnografya Müze Envanterinde Bulunan Sof Kumaşlar 39
TABLO 10 : 01- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 14006..... 73
TABLO 11: 02- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 13392..... 74
TABLO 12 : 03- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 2614..... 75
TABLO 13: 04- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 14172..... 76
TABLO 14: 05- Doğal Boyama Deneme Reçetesi..... 77
TABLO 15: 06- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 138135..... 78
TABLO 16 : 01- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 80
TABLO 17 : 02- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 81
TABLO 18 : 03- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 82
TABLO 19 : 04- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 83
TABLO 20: 05- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 84
TABLO 21 : 06- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 85
TABLO 22 : 07- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 86
TABLO 23 : 08- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 87
TABLO 24 : 09- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 88
TABLO 25 : 10- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 89
TABLO 26 : 11- Çözgü Ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri..... 90
TABLO 27 : 01- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 91

TABLO 28 : 02- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 92
TABLO 29 : 03- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 93
TABLO 30 : 04- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 94
TABLO 31 : 05- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 95
TABLO 32 : 06- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 96
TABLO 33 : 07- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 97
TABLO 34 : 08- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 98
TABLO 35 : 09- Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri 99

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No.

ŞEKİL 1 : Ankara Ticaret Yolu Haritası 11
ŞEKİL 2 : İğ' in Teknik Çizim Görüntüsü 55
ŞEKİL 3 : Dijital Renk Paleti 79

BELGE LİSTESİ

Sayfa No.

BELGE 1: OSMANLI ARŞİVİ MKT. 26-13-02 21
BELGE 2: OSMANLI ARŞİVİ A.MKT.MHM 727-06-15 23

RESİM LİSTESİ

Sayfa No.

RESİM 1: 18. Yüzyıla Ait Anonim Ankara Resmi- Rijksmuseum 6
RESİM 2 :Türkiye Tiftik Cemiyeti'nce Tabakhane Mahallesi'nde Bent Deresi Kıyısında Kurulan "Sof Dokuma Evi" (E. Tamur Koleksiyonu)..... 8
RESİM 3 : Ankara Keçisi Görüntüsü..... 14
RESİM 4 : Çalışma Başladığında Bölgeden Gönderilen Elyafın Görüntüsü 17
RESİM 5 : Tiftik Lifinin Sahip Olduğu Pul Tabakasının Mikroskop Görüntüsü 19
RESİM 6 :Tournefort Seyahatnamesinden Ankara Keçisi Gravürü 27
RESİM 7 :Günümüzde Üretilen Sof Ceket 41
RESİM 8 : Omuz Çantası /2014 42
RESİM 9 : Omuz Çantası /2014 43
RESİM 10 : Kravat /2014..... 44
RESİM 11 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Üretilen Hareli Sof Kumaş 46
RESİM 12 : Ankara Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşları..... 47
RESİM 13 : Ankara Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşları..... 48
RESİM 14 : Ankara Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşlar..... 48
RESİM 15 : Ankara Olgunlaşma Enstitüsü'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşı 49
RESİM 16 : Kırkım Makası..... 51
RESİM 17 : Ahşap Malzemeden Üretilmiş Yün Tarağı 53
RESİM 18 : Öreke 54
RESİM 21 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Çile Halinde Bulunan İpleri Bobine Sarmak İçin Kullanılan Dikey Dolap..... 56
RESİM 20 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Çözgü Hazırlama İşlemi Öncesi Kullanılan Tarak Görüntüsü 57

RESİM 21 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Kullanılan Çözgü Hazırlama Sistemi 57
RESİM 22 : Günümüz Sof Kumaş Üretiminde Kullanılan Tezgâh Sistemi 59
RESİM 23 : Günümüz Sof Kumaş Üretiminde Kullanılan Kamçılı Tezgâh Görüntüsü 59
RESİM 24 : Sof Dokumalarında Kullanılan İp Gücü 60
RESİM 25 : Çiriş Otu Bitkisi 61
RESİM 26 : Çiriş Otu Kökü Öğütülmüş Görüntüsü 62
RESİM 27 : Öğütülmüş Çiriş Otu Kökünün Su İle Homojenleşen Görüntüsü 62
RESİM 28 : Su İle Homojen Hale Getirilen Çiriş Otu Kökünün Tiftik İpliğine Uygulama Çalışması 63
RESİM 29 : Kamış Telli Tarak (Tiftik Tarağı) 64
RESİM 30 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Kullanılan Cendere Aleti . 65
RESİM 31 : Öneri Bölümünde Kullanılan Yüksek Kamçılı Numune Üretim Tezgâhı 67
RESİM 32 : Öneri Bölümünde Kullanılan Yüksek Kamçılı Numune Üretim Tezgâhı – Çözgü Görüntüsü 68
RESİM 33 : Doğal Boyama Boyarmadde Hazırlama Aşaması 71
RESİM 34 : Bölgeden Temin Edilen Ankara Keçisinden Elde Edilen Tiftik İpliği 71
RESİM 35 : Alum Görüntüsü 72
RESİM 36 : Boyama Öncesi Tiftik İpliklerinin Su İle Homojen (Alum) Hale Getirilen Mordanlama İşlemi 72
RESİM 37 : Geleneksel Doğal Boyama Yöntemleri Kullanılarak Oluşturulan Tiftik İplik Renk Paleti 79

1. GİRİŞ

Tekstil hem pratik ihtiyaçları karşılama aracı hem de kültürel ifade aracı olarak insanlık tarihinde önemli bir rol oynamıştır. El dokuması kumaşlar, yaşadığımız çevreyi, geçmiş koşullarımızı ve ekonomimizi yansıtan bir kültürel miras olarak karşımıza çıkmaktadır. Örtünme ve barınma gibi temel ihtiyaçları karşılamak için yaratılan bu el işçiliği ürünler, insan ve doğanın uyum içinde olduğu sanat eserleridir. Bu bağlamda el dokuması tekstiller sadece işlevsel değil aynı zamanda toplumun tarihini, yaşam tarzını ve değerlerini yansıtan anlamlı eserlerdir.

Türk tekstil geleneği, zengin tarihi ve çeşitliliğiyle büyük bir öneme sahiptir. İç Anadolu Bölgesi'nde yer alan Ankara da bu geleneklerin yaşatıldığı önemli bir merkez olmuştur. Bu bölge, coğrafi konumu, iklimi ve doğal kaynaklarıyla sof kumaş üretimi için elverişli bir zemin sunmuştur. Sof kumaşı diğer dokuma türlerinden ayıran özellikleri arasında hammaddesinin Ankara keçisinden elde edilen tiftik elyafı oluşudur. Bu bağlamda, Ankara el dokumalarından "sof" kumaş özel bir tür tekstil ürünü olarak ön plana çıkmaktadır.

Araştırma kapsamında unutulmaya yüz tutmuş sof kumaşı tanıtmak, geçmişten günümüze varlığını koruyan eserleri inceleyerek örneklendirmek, günümüz Ankara'sında üretim sağlayan atölyelerin üretim aşamalarını incelemek ve üretim yapan kurumları tanıtmak, edinilen bilgiler dahilinde sof kumaşa yeni bir üslup kazandırmak amaçlanmıştır**.**

2. OSMANLI DÖNEMİ'NİN SOF KUMAŞ ÜRETİMİNDE ÖNEMLİ MERKEZ OLAN ANKARA İLİ'NE GENEL BAKIŞ

Ankara adının kaynağı kesin olarak bilinememektedir. Belgelere dayanmayan ve günümüze kadar gelen söylentilere göre tarihte bahsedilen ilk adı Galatlar tarafından verilen ve Yunanca **"çapa"** anlamına gelen **'Ankyra'**dır. Bu isim zamanla değişerek **Ancyre**, **Engüriye**, **Engürü, Angara**, **Angora** ve nihayet **Ankara** olmuştur[1]. Türkler'in Anadolu'ya gelmesinden sonra bu ad **"Ankara"** ve **"Engürü"** olarak değişime uğradı, batı dillerine de **"Angora"** olarak geçti. **"Engürü"** adı, Arapça ekiyle **"Engüriye"** olmuştur. Ankara'yı egemenliğinde tutan devletler tarafından basılan sikkelerde kullanılan resmî ad, Selçuklular'da **"Ankara"**, İlhanlılar döneminde **"Engürü"** ve **"Engüriye"**, Osmanlı Devleti'nde "Engürü" ve "Ankara" olmuştur. Osmanlılar 'da 16. yüzyıldan itibaren şehrin adı resmen Ankara olmasına rağmen, halk arasında **"Engürü"**, Batılılar arasında ise **"Angora"** şeklinde kullanılmaya devam etmiştir. Türkiye'nin kuruluşundan sonra diğer adların kullanımı son bulmuş ve Ankara adı evrenselleşmişti[2]r. Ankara, İç Anadolu'nun kuzey-batısında, Sakarya Nehri'nin kollarından Ankara Çayı'nın geçtiği ova üzerindedir. Orta Anadolu'nun step mıntıkasının kenarında, fakat İç Karadeniz Bölgesinin dağlık yörelerinden uzak bir yerde bulunuşu ve korunmaya elverişli konumu nedeniyle, eskiden beri kervan yollarının uğrağı olmuştur[3].

16. yüzyılda Anadolu nüfusu artmıştır, köylülerin bilinenin aksine bulundukları çağ şartlarına göre yalnızca toprak işleme ile uğraşmadıklarını öğrenmekteyiz. 16. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun yükseliş dönemidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte yerel zanaat alanları gelişmiştir. Ankara'da, 16. yüzyıldan başlayarak, ücretli dokuma işçilerinin çalıştırıldığı, 3-6 tezgâhlı işliklerin bulunduğu

[1] http://ankara.gov.tr/tarihce#:~:text=Adının%20Kaynağı&text=Belgelere%20dayanmayan%20ve%20günümüze%20kadar,Angora%20ve%20nihayet%20Ankara%20olmuştur , 20.01.2023.
[2] https://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara_(isim), 25.06.2023.
[3] Özer ERGENÇ., **"1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehirlerinin Kurumları ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme"**, Doktora Tezi, A.Ü. D.T.C.F. Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Ank., 1973, Aktaran: DR. Mehmet Genç,1999, s.20.

bilinmektedir. Bununla birlikte Ankara'da Sof ya da genel olarak tiftik kumaşları en yaygın biçimiyle, evlerin işlik olarak düzenlenmiş bir iki odasında dokunmuş ve bu işte erkek ya da kadın, ailenin yetişkin bireyleri çalışmıştır. Ankara'da sof dokumacılığının 16. yüzyıla ait belgelerde adı "Avanaklar" olarak geçen mahallede yoğunlaştığı anlaşılmaktadır[4].

16. yüzyıl mahkeme sicillerinde sof kumaşların kayıtlarına yaygın olarak rastlanmaktadır. Sof ve şalcılık, XVI. Yüzyıldan itibaren Ankara'nın ticaretinde ve halkının yaşantısında önemli role sahipti. Özellikle Sof Ankara Keçisi tiftiğinden sağlanarak yapılmaktaydı[5].

Anadolu'da hemen hemen her şehrin veya bölgenin kendine ait sanat, zanaat alanı vardır. Günümüzde sanat eseri olarak da adlandırabileceğimiz bu ürünler dönem insanlarının günlük yaşantılarında kullanılmış, ülkenin diğer şehir ve kasabalarında ticari ürün olarak satılmış ve yurtdışına ihraç edilmiştir. Adı geçen yüzyıllarda sof kumaşı, Ankara'nın en önemli zanaat ürünüydü. Bu dönemde Türk saraylarında en çok kabul gören ve değer verilen hediyesi olmuştur.

Bu yüzyılda evlerde kurulan 621 sof tezgâhı[6] olduğu bilinmektedir. Şehirdeki sof üretimi, 16. yüzyıl sonlarında 4-5 bin tezgâh kapasitesine ulaşmıştır. Yoğun üretim sonucu elde edilen sof kumaşları, ülke içinde başta İstanbul olmak üzere Halep, Bursa gibi şehirlerde, büyük bir kısmı da Venedik, Lehistan gibi Avrupa ülkelerine satılmaktaydı. Osmanlı tüccarları yılda 30 Milyon Akçalık sofu Ankara'dan alıp başka beldelere götürmekteydiler. Bütün bunlar Ankara'nın kalabalık ve canlı bir şehir görünümünde olduğunun göstergeleridir ve böyle bir şehir merkezinin de çok canlı olduğunu seyyahların anlattıklarına dayanarak söyleyebiliriz[7].

---

[4] Ergenç Özer, 1995, s.100-101 Aktaran: Erman TAMUR, **Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler**, Ankara Ticaret Odası, ANKARA, 2003, s. 596.

[5] Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:87 Seminer, Kongre Bildiriler Dizisi:24 s. 305.

[6] Rıfat Özdemir, **Osmanlılar Devri Ankara**, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c. 3, İstanbul,1991, s.206-207, Aktaran: Canan ÇETİNKAYA, **ANKARA'DA GAYRİMÜSLİM TÜCCARLAR VE SOF TİCARETİ XVII. YÜZYIL ANKARA**, Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi, 2020.

[7] Dr. Mehmet TUNÇER, **ANKARA ŞEHRİ MERKEZ GELİŞİMİ 14 – 20. yy**, ANKARA, 1999, s.11.

2.1. TARİH SÜRECİNDE ANKARA VE 'SOF' KUMAŞI

Sof dokumaları, tiftik keçisinin elyaf hammaddesine dayalı bir kumaş türü olarak bilinmektedir. Bu bilgi dahilinde tiftik keçisinin Ankara'ya geliş dönemleri ele alınarak incelenebilir. Ankara keçilerinin Anadolu'ya nasıl geldiği ile ilgili olarak çeşitli hipotezler bulunmaktadır. Bu bilgiler, kaynaklarda eksik ve sınırlı olmakla birlikte, elde edilen tahmini bilgiler doğrultusunda; on üçüncü yüzyılda Moğol istilası üzerine yurtlarını bırakıp Anadolu'ya göç eden Türkler beraberlerinde Tiftik keçisini ve bunun yapağısı ile ilgili dokuma sanatlarını da geliştirdikleri[8] söylenebilir.

13. yüzyıldan itibaren Ankara keçisi, Ankara'ya özgü temsili bir ırk olarak günümüzde de varlığını sürdürmektedir. 13. yüzyılda Ankara, Anadolu'nun en önemli ticaret merkezlerinden olmakla birlikte, İpek Yolu üzerinde bulunması ticari yaşan tısını canlı tutmaktaydı. Kervanlar şehrin içinden geçerken ticaret yapmak için burada dururlardı. 13. yüzyıldan itibaren üretimi var olan sof kumaşı, 15.yüzyıla gelindiğinde dönemin önemli lideri Fatih Sultan Mehmet'in 'düz kumaşlar arasında beyaz softan yapılmış, uzun kollu yandan yırtmaçlı bir entarisi[9] ile varlığını kanıtlamış ve padişah entarisinde kullanılacak kaliteye ulaşmış olduğunu göstermektedir. Ankara ilinde, sof dokumacılığının asıl merkezi Ankara kenti olmakla birlikte, Ayaş, ve Kalecik ilçelerinde de sof dokunmuştur. Eskişehir'e bağlı Sivrihisar ile Kastamonu'nun Tosya ilçeleri de yine sof dokunan yerlerdir. Buralarda dokunan soflar da Ankara sofu olarak anılmıştır. Adı geçen ilçelerin yanısıra Ankara'nın Beypazarı ilçesinde de sof dokunduğuna ilişkin belgeler vardır.

On beşinci yüzyıldan sonra 'sof'culuk, Ankara ve yöresinde yaygın bir hale gelmiştir. Evlere kadar her yerde tiftik işleyen tezgâhlar kurulmuştu[10]. 15. ve 16.yy. da erken şehirleşmeye başlayan Ankara'nın nüfusu oldukça artmıştır. Nüfus artışı, tiftiğe dayalı hammadde üretimi, iplik üretimi ve sof kumaş üretimlerinin insan gücüne dayalı olması ile ilişkilendirilebilir. Yine bu tarihlerde yurtiçinde ve yurtdışında ticareti yapılan

---

[8] Kâmil SU, **Tiftik ve Sofculuk**, Türk Etnografya Dergisi, 17.sayı, ANKARA, 1982, s.60.

[9] Hayrettin İvgin, **ANKARA' nın Somut Olmayan Bir Kültürel Mirası: ANKARA SOFU**, 4.sayı, ANKARA, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 2012, s.91.

[10] ** Hicri III, 1699 tarihli Ankara Mahkeme- i Şer'iye sicillerinde bir Ankara evinden söz edilirken evde «...bir bab fevkanî sofa ve bir bab tabhane ve tabhane içinde bir bab tahtani oda ve bir kiler ve bir bab sof kâr- hanesi...» bulunduğu kaydedilmektedir. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, C. II, S. 432 Aktaran: Kâmil SU, **Tiftik ve Sofculuk**, Türk Etnografya Dergisi, sayı 17, 1982, ANKARA, s. 65.

hammaddeye dayalı sof kumaşları birçok gezginin dikkatinden kaçmamıştır. Anadolu; Avrupa ile Yakın, Orta ve Uzak Doğu Ülkeleri arasında, ana ticaret yolları üzerinde bulunduğundan, Osmanlılardan önceki dönemlerde de çok sayıda gezgin, coğrafyacı, bilim adamı veya asker, çoğunlukla ana kervan yollarını izleyerek Anadolu'ya üç yüzü aşkın inceleme gezisi düzenlemişlerdir[11]. Özellikle Avrupa'ya ticareti yapılan sof kumaşları, yabancı tüccarların kalite olarak oldukça dikkatini çekmiştir ve bu kalitenin en önemli unsuru olan Ankara tiftik keçisini kendi ülkelerine götürmek istemişlerdir.

16. yüzyılın sonlarına kadar hızlı bir yükselme gösteren Sof üretimi ve ticareti, 17. yüzyıldan itibaren önemli bir değişime uğramıştır. Yüzyılın ortalarına kadar sof ön planda iken bu tarihten itibaren belgelerde tiftik ipliğinin de ticari bir meta olarak geçtiği görülmektedir[12].

Avrupa'ya tiftik ve sof ipliği ticaretinin yapılması, sof kumaş üreten yerel halk tarafından problem olarak görülmüştür. Sof kumaş üreten yerel halk, kendi çıkarlarını korumakla Ankara sof endüstrisini de korumuşlardır. Safer 1055/Mart-Nisan/1645 tarihini taşıyan ve Ankara kadısına hitaben yazılan bir ferman, bu durumu aydınlatmaktadır. Cendere ve simsariye vergilerini iltizam eden Ali, Osmanlı idaresine şikâyetleri bildirmekte ve bu bağlamda Ankara'da üretilen tiftik ve tiftik ipliğini sancak sınırlarının dışına çıkartmanın yasak olduğuna değinmektedir[13].

Tiftik yününün eğrilip iplik haline getirilmesi, sonra da iplikten sof denilen kumaşın dokunması, boyanması, cendereleme işinin yapılması, kısacası 'Sofculuk' Ankara ve yöresine özgü bir sanat idi[14]. Sof dokuyucular, sof yuyucular, sof boyayıcılar, sof perdahçılar ve cendereciler[15] gibi meslek grupları vardır. Sof boyacıları ve cendereciler, Ankara'da dokunan sofların haricinde o dönemde Tosya, Kastamonu, Çankırı gibi bölgelerde dokunan sof kumaşları da boyadıkları bilinmektedir. Boyama ve

---

[11] Sevgi AKTÜRE,**19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi**, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Mim. Fak., ODTÜ Mim. Fak. Baskı Atölyesi, Ank., 1978, s.31. Aktaran: Dr. Mehmet Tunçer, **Ankara Şehri Merkez Gelişimi 14. – 20.yy**, ANKARA, 1999.

[12] Hülya TAŞ, **XVII. Yüzyılda Ankara**, ANKARA: TTK., 2006, s.78, Aktaran: Mustafa KAYA,**18. Yüzyılda Ankara'da Tiftik İpliği ve Sof Ticareti Yapan Yabancı Tacirlere Yönelik Kanunsuzluklar**, Anasay, 2021, Yıl 5, Sayı 15, s. 1 – 22.

[13] Suraia FAROQHÎ, **17. yy Ankara'sında Sof İmalatı Ve Sof Atölyeleri**, İktisat Fakültesi Mecmuası, c.41/sy.1-4, s. 252.

[14] Su, s.64.

[15] http://www.envanter.gov.tr/halk-kulturu/index/detay/34850, 10.06.2023.

cendere işlemleri yalnızca Ankara'da yapılmaktadır. Sofculuk ile ilgili en kapsamlı görsel bilgi, Rijksmuseum (Amsterdam) da bulunan 18.yüzyıla ait "Ankara Manzarası" tablosunda bulunmaktadır.

Resim 1: 18. yüzyıla ait anonim Ankara resmi- Rijksmuseum

Kaynak: Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof, Ankara Kalkınma Ajansı Dergisi,2018.

Diğer geleneksel el sanatlarında olduğu gibi 'sof'culukta da çıraklık, kalfalık ve ustalık gibi kademeler vardı. Bu kademeleri başarıyla geçen bir zanaatkârın dükkân sahibi olması için, kayıtlarda sayısı belli olan bu zanaatkârlardan bir kişinin eksilmesi gerekirdi. Bu da ancak kişinin ölüm, memleketten ayrılması, işten alıkonması vb. gibi geçerli sebeplere bağlıydı[16].

Osmanlı Tarih Yazıları: Şehir, Toplum, Devlet kitabında tartışmacı, Orhan Morgil, konuşmacı Özer Ergenç'e "Sormak istediğim şu: Sof üretimi "guild" sistemine göre mi yapılıyor, yani fiyatların, miktarın, mesleğe girişin tamamen kontrol edildiği bir sistemde mi, yoksa tamamen serbest rekabete dayanan kapitalist bir sisteme göre mi? Bu hususta bilgi vermenizi rica edeceğim." sorusuna cevaben, Özer Ergenç, "Sof dokuyucuları şeyhleri, kethüdaları ile bir esnaf teşkilatı halinde görülüyorlar. Ankara'da ilginç bir taraf, sof dokuyucularının, boyacıların veya diğer ameliyeleri yapanların herhangi bir usulsüzlüğüne damga eminleri karışıyor. Herhangi bir usulsüzlük olmuşsa

[16] http://www.envanter.gov.tr/halk-kulturu/index/detay/34850, 10.6.2023.

(mesela fazla ücret almışsa) bunların tecziyesi, damga mülteziminin kadıya şikâyeti yolu ile oluyor." cevabını vermektedir.

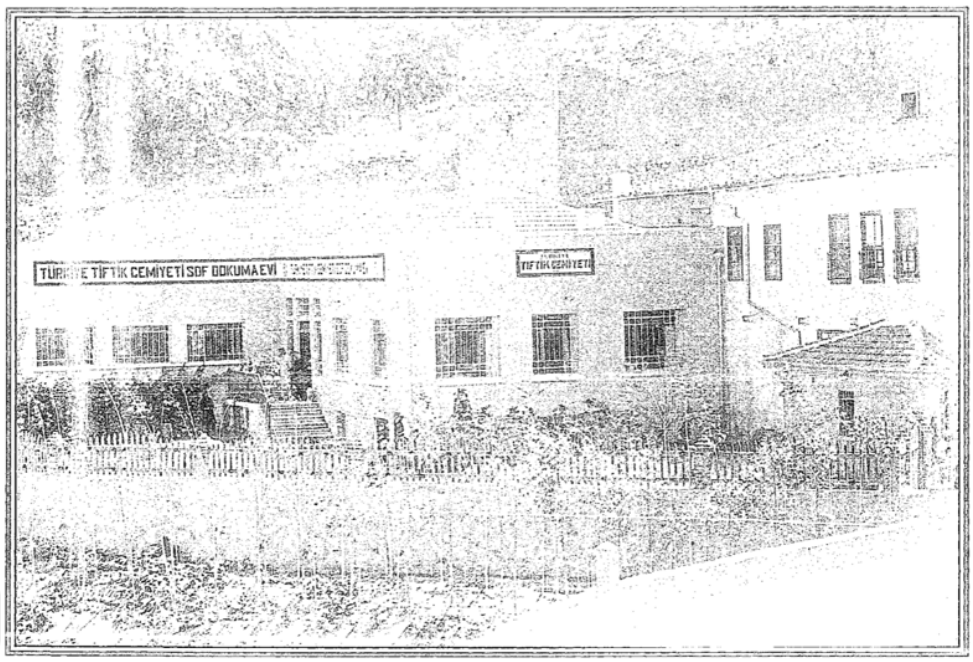
17. yüzyılda Ankara'da tezgâh sayısının arttığı bilinmektedir. 18. yüzyıl başlarında tezgâh sayısı yarı yarıya düşüş yaşamıştır. 19.yüzyıl sonlarına doğru ise işleyen tezgâh sayısı 1' e düşmüştür. Tezgâh sayılarının büyük oranda düşüş yaşamasına etken olarak 18. yüzyılın sonlarında başlayan Sanayi Devrimi gösterilebilir. 19. yüzyılda Avrupa üzerindeki etkisi giderek artmıştır. Bu dönemde, sanayi toplumuna geçiş görülmüş, üretimde el emeğinin yerini makinelerin gücü almıştır. 19. yüzyıla kadar Ankara keçisi yetiştiriciliği Türklerin tekelinde kalmış ancak bu durum 19.yüzyıl sonrasında Afrika, Amerika Birleşik Devletleri ve Avusturalya gibi ülkelerin Ankara keçilerinden yüksek kalitede tiftik elyafı üretmesiyle Türklerin tekelinden çıkmıştır. Yine bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun gerilemesiyle yaşanan olumsuz gelişmeler Ankara'da işleyen tezgâh sayılarını düşürmüş, iplik ticaretini ve sof kumaş üretimini kısıtlamıştır.

19. yüzyıl sonunda ve 20. yüzyıl başında Ankara keçisi yetiştiriciliğini geliştirmek amacıyla yetiştiricileri eğitmeye yönelik değişik yayınlar yapılmış, Ankara'da bir çoban mektebi ve bir numune çiftliği kurulmuş, ve Ankara keçisinin yurtdışına çıkarılmasını yasaklayan bir kanun çıkarılmıştır[17]. 29 Ekim 1923 Cumhuriyet'in ilanı ile 'sof'culuk üzerine yeni girişimlerde bulunulmuştur. Bu girişimler sonucunda 24 Şubat 1930 tarihinde "Türkiye Tiftik Cemiyeti" unvanı ile[18] resmi olarak kurulmuştur. Cemiyet Ankara Keçisi yetiştiriciliği için numune ağılları kurmuş burada yetiştirilen tekeler keçi yetiştiricilerine dağıtılmıştır. 1939 yılında, Süleyman Sırrı Bey'in girişimi üzerine TTC'nin etkinlikleri ve hesapları Bakanlar Kurulu'nca incelenmiş, amacı doğrultusunda başarıyla çalıştığı belirlenen Cemiyet, "kamu yararına çalışan dernek" statüsüne sokulmuştur[19].

Bu girişimin başarılı görülmesinin ardından Süleyman Sırrı İçöz tarafından "Türkiye Tiftik Cemiyeti Sof Dokuma Evi" kurulmuştur.

---

[17] Erman TAMUR, **Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler**, Ankara Ticaret Odası, ANKARA, 2003, s.185.
[18] Ayşe MENTEŞ GÜRLER, **Türkiye Tiftik Cemiyetinin Tarihçesi**, Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg. 2006, s.4.
[19] Tamur, s.197.

Resim 2 :Türkiye Tiftik Cemiyeti'nce Tabakhane Mahallesi'nde Bent Deresi Kıyısında Kurulan "Sof Dokuma Evi" (E. Tamur Koleksiyonu)

Kaynak: Erman TAMUR, Ankara Ticaret Odası, 2003, s.201

Sof Dokuma Evi'nde üretilen kumaşların ekonomiye bir katkısı olmadığı bilinmektedir. Cemiyetin kalkınma çalışmalarında Ankara tiftik keçisi üreticiliği ve sof kumaş üretimi gibi ulusal değerler bilimsel olarak kayıt altına alınmış ve başarı ile sonuçlanmıştır. Sof kumaş üretilmesi amacına ulaşmış, buna rağmen ekonomik katkı beklentisine girilmemiştir. Cemiyetin gayelerinin bir dereceye kadar tahakkuk etmesi, Süleyman Sırrı İçöz'ün çalışamayacak kadar yaşlanması ve Tarım Bakanlığı'nın bu cemiyete yapmakta olduğu 10.000 liralık yıllık yardımın kesilmesi" cemiyetin kapanmasına neden olmuştur[20].

17.07.1951 tarihine kadar Türkiye Tiftik Cemiyeti bu görevine devam eder ve bu tarihte arazi ve binalar, Ankara keçisi yetiştiriciliği ve tiftik ıslahı çalışmalarına devam etmesi koşuluyla, Tarım Bakanlığı'na devredilir[21].

[20] Sabri Öncül, **Sayın Süleyman Sırrı İçöz'ün Hayatı**, Lalahan Zootekni Araştırma Dergisi, 1963, s. 5- 8. Aktaran: Ayşe MENTEŞ GÜRLER, **Türkiye Tiftik Cemiyetinin Tarihçesi**, Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg. 2006, s.45.
[20] Tamur, s.197.
[21] https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/49/Tarihce, 13.06.2023.

Sof kumaşı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte popülaritesini kaybetmiş ve üretimi azalmıştır. Ancak son yıllarda geleneksel Türk el sanatlarının yeniden keşfedilmesi ve değerinin anlaşılmasıyla birlikte sof kumaşına olan ilgi artmıştır.

Unutulmaya yüz tutmuş bu geleneksel el sanatının canlandırılması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması için çeşitli kültürel etkinlikler, atölye çalışmaları ve destekleyici politikaların uygulanması önem taşımaktadır. Böylece, sof kumaşı gibi değerli mirasların gelecek nesillere aktarılması ve yaşatılması sağlanabilir.

Güncel tarihte devam eden sof üzerine yeni öneriler sunan, proje sahibi Kızılcahamam Kaymakamlığı olan, Ankara Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen, "Gelenekten Yeniliğe Ebruyla Sof Kumaş Üretimi Projesi" nin uygulanmasına başlanılmıştır. Proje 15 ay süreli olup başarı ile sürdürülmekte olduğu bilinmektedir. Proje içeriği hakkında görsel örnekler henüz paylaşılmamıştır. Ankara Kalkınma Ajansı ve Kızılcahamam Belediyesi arasında gerçekleştirilen, "Tezgâhtan Hayata Sof Kumaş" Projesi için, Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi ile gerçekleştirilecek Çamlıdere, Güdül, Ayaş Halk Eğitim Merkezlerini de kapsayacak "Tezgâhtan Hayata Sof Kumaş" Projesi ile Ankara'nın tarihi sof kumaşı tekrar üretilerek ekonomiye kazandırılması ve başta kadınlar olmak üzere yeni bir istihdam alanı oluşturulması hedeflenmektedir[22].

2.2. SOF KUMAŞI TANIM VE TERMİNOLOJİSİ

Halihazırda kullanımda olan TDK sözlüğünde 'Sof' kelimesinin birinci anlamı, bir çeşit sertçe ince yünlü kumaş, ikinci anlamı ise, ham ipekten yapılmış astarlık kumaş: Ankara Sofu[23] olarak tanımlanmıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu dönemde Osmanlı Türkçesi kullanılıyordu. Lehçe-i Osmani' de sof, 'yünden şey, Ankara sofu, Engürü şalının bir türü' olarak tarif edilmektedir[24]. Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça dil yapılarından etkilenmiştir. 'Sof' kelimesinin Farsça anlamı,

[22] https://www.kizilcahamam.bel.tr/IcerikDetayi/Tezgahtan-Hayata-Sof-Kumas-Projesi-Icin-Imzalar-Atildi/1176, 10.6.2022.
[23] https://sozluk.gov.tr, 13.06.2023.
[24] Su, s.8.

‘yumuşak’ sof kumaş yapısına uygun eş anlamlıları ise ‘kadifemsi, esnek, ince’ olarak tanımlanmaktadır.

Ankara sof kumaşı, atkısı ve çözgüsü, sadece Ankara tiftik keçisinin kılından (elyafından) elde edilen iplik ile dokunan, “Süt gibi beyaz, ipek gibi yumuşak, elmas gibi parlak”[25] şeklinde nitelendirilen bir kumaş türüdür. İnce eğrilmiş, tiftik ipliğiyle dokunan sof, parlak ve hareli görünüşte bir kumaştır. Yumuşak dokulu oluşuna karşın dayanıklı bir yapıya sahiptir[26].

2.3. ANKARA ‘SOF’ DOKUMACILIĞINA COĞRAFİ KONUMUN ETKİSİ

Ankara, İç Anadolu'nun kuzey-batısında, Sakarya Nehri'nin kollarından Ankara Çayı'nın geçtiği ova üzerindedir. Orta Anadolu'nun step mıntıkasının kenarında, fakat İç Karadeniz Bölgesi’nin dağlık yörelerinden uzak bir yerde bulunuşu ve korunmaya elverişli konumu nedeniyle, eskiden beri kervan yollarının uğrağı olmuştur[27]. Helenistik Dönem’de Galat boylarından Tektosag’ların başkenti olan Ankara, Roma Dönemi'nde taşra örgütünün başkenti, Bizans Dönemi'nde imparatorların konakladığı önemli bir kent, Osmanlı döneminde ise Anadolu Eyaleti’nin merkezi olmuştur[28].

[25] İvgin, s.87.
[26] Tamur, s.71.
[27] Özer ERGENÇ, **“1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehirlerinin Kurumları ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme”**, Doktora Tezi, A.Ü., D.T.C.F., Yeniçağ Tarihi Kürsüsü, Ank., 1973, Aktaran: Genç, 1999, s.20.
[28] http://ankara.gov.tr/tarihce#:~:text=Ankara%20adının%20kaynağı%20kesin%20olarak,Angora%20ve%20nihayet%20Ankara%20olmuştur., 22.04.2023.

Şekil 1 :Ankara Ticaret Yolu Haritası

Kaynak: Dr. Mehmet Tunçer Ankara Şehri Merkez Gelişimi 14 – 20. yy, ANKARA,1999, s.13

15. yüzyılda önem kazanan Bursa- Tebriz İpek Yolu, 16. yüzyılda da canlılığını, sürdürmüştür. Bu ticaret yolu Ankara – Çankırı – Çorum – Amasya- Tokat güzergahını izlemiştir. 16. ve 18. yüzyıl Osmanlı döneminde, kullanılan ticaret yollarının birleşiminde bulunan Ankara, stratejik konumu nedeniyle sof üretiminin ilerlemesinde olumlu etken oluşturmuştur.

Ankara, karasal iklime sahip bir şehirdir, yaz ayları; sıcak ve kuru, kış ayları ise soğuk ve karlıdır. Bu iklim koşulları, Ankara keçisi yetiştiriciliği için uygun bir ortam oluşturur. Ankara keçileri, soğuk iklim koşullarına dayanıklıdır ve kışın karlı ve soğuk havalarda da sağlıklı bir şekilde yaşayabilirler. Doğal bitki örtüsü, genellikle otlaklar, bozkırlar ve fundalık alanlar içerir. Bu bitki örtüsü, Ankara keçilerinin beslenmesi için uygun alanlar sağlar. Keçiler, bu bölgelerdeki yabani otlar ve bitkilerle beslenirler. Yerel bitki türleri, keçilerin sağlıklı beslenmesi için önemlidir.

Ankara'nın iklimi ve coğrafi koşulları, Ankara keçisi yetiştiriciliği gibi tarım ve hayvancılık faaliyetlerinin sürdürülmesi açısından önemlidir. Bu iklim ve coğrafi faktörler, yerel ekonomi, kültürel değerler ve sürdürülebilirlik açısından keçi yetiştiriciliğini etkilemektedir.

2.4. SOF KUMAŞI ÜRETİCİLİĞİNİN ANKARA EKONOMİSİNE KATKISI

Ankara, bulunduğu konum itibariyle dönemin önemli ticari merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tüccarlar için bir buluşma yeri olarak bilinir. Belgelere göre yurtiçine ve yurtdışına Sof ticareti yüzyıllardır yapılmakta, var olduğu dönemden günümüze kadar ilerleyen süreç içerisinde çeşitli yönetim politikaları ile Ankara ekonomisine katkı sağlamaktadır. Bu ticari politikalar dönemlerine göre dört aşamada ele alınmıştır.

Birinci dönemde hammadde (tiftik) sonuna kadar işlenip tam mamul (kumaş) olarak satılmıştır. İkinci dönem, kumaş üretiminin gerileyip iplik üretim ve ticaretinin öne çıktığı dönemdir. Üçüncü dönem, kumaş üretiminin tümüyle sona erdiği, iplik üretiminin büyük ölçüde gerilediği bunlara karşılık tiftiğin işlenmeden satıldığı dönemdir. Dördüncü ve son dönemde ise, 19. yüzyıl ortalarından başlayarak Ankara keçisinin Anadolu toprakları dışında yetiştirilmeye başlandığı ve Ankara ve Türkiye'nin tiftiğin tek üreticisi olma konumunu yitirdiği dönemdir[29].

[29] Tamur, **ANKARA Keçisi ve Yetiştiriciliği ve ANKARA Tiftik Sanayi Tarihine Genel Bir Bakış, Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof**, Koç Üniversitesi VEKAM, Ankara, 2018, s. 71-86.

3. ANKARA KEÇİSİNDEN ELDE EDİLEN TİFTİK ELYAFI VE TİFTİK İPLİĞİNDEN ÜRETİLEN SOF KUMAŞI

3.1. ANKARA KEÇİSİ

Ankara keçisi (Capra hircus ancryrensis), yerel adı Tiftik keçisi, uluslararası adı ise 'Angora Goat' olarak bilinmektedir[30]. M.Ö. 11.,12, ve hatta 14.asra kadar eski kayıtlarda Ankara keçisinin varlığından izler vardır. Bu dönemde, Türkmenistan'da, Sümerler olarak bilinen bir antik medeniyet çiviyazısını icat etmişti. İşte bu yazı ile yazılan tabletler anaç keçi ve yavrularının, giysilik beyaz yünlerin varlığından bahsetmektedir. O'nun kesin olarak ortaya çıkışını Kutsal Kitap'tan takip edebiliriz. İsa'dan 1500 yıl önce, Exodus'ün kitabında Mısır'dan kaçan Israil oğullarının "sunaklarda örtü olarak kullanılmak üzere, tiftiklerinden kumaş dokudukları keçileri de beraberlerinde götürdükleri" nakledilmektedir. Ankara keçisi bu ismini sonradan Türkiye'de, bugün başkent olarak daha iyi bilinen Ankara'dan almıştır. Mohair (tiftik) kelimesi de parlak keçi tüyünden yapılan giysi anlamına gelen "mukhaya" dan gelmektedir[31].

Ankara keçisi özellikle tiftik verimiyle dikkati çeken, Orta Asya'da tarih sahnesine çıkmış, Capra prisca isimli yabani keçiden köken alan ve günümüzden 7-8 yüzyıl önce, Türklerin Anadolu'ya gelirken beraberlerinde getirdikleri bir keçi ırkıdır[32].

[30] 12.12.2004 tarihli 25668 sayılı resmî Gazete yerli hayvan ırk ve hatlarının tescili hakkında tebliğ no: 2004/39.
[31] http://www.tiftikbirlik.com.tr/sayfa.aspx?ID=3>, 25.04.2022.
[32] Ayşe MENTEŞ GÜRLER, Aktaran: **Türkiye Tiftik Cemiyetinin Tarihçesi**, Batu, Selehaddin,1940, **Ankara Keçisinin tarihi ve menşei hakkında bir tetkik**, T.C. Yüksek Ziraat Enstitüsü Çalışmalarından, Sayı: 55, ANKARA, s.17.

Resim 3 : ANKARA Keçisi Görüntüsü

Kaynak: http://www.turktarim.gov.tr/Haber/258/ankara-kecisi-kulturel-ve-stratejik-varligimiz, 21.02.2022

Ülkemizde Ankara keçisinin varlığı, ekonomik, sosyal ve doğal faktörlerin etkisi altında her geçen gün azalma göstermektedir. Bu azalmada tiftik fiyatlarındaki yetersizlik ve pazar sorunu, meraların bilinçsiz kullanımı ve ziraat alanlarına dönüştürülmesi, yine meraların orman alanı olarak kullanılması, yetiştiricilere gerekli bilginin verilerek yoğun yetiştiricilik yöntemlerine alıştırılmaması, et fiyatlarının tiftik fiyatlarına göre daha fazla artması gibi nedenler rol oynamaktadır. Şu an yetiştiriciliği sürdüren yurttaşlarımızın çoğu için tek neden, geleneksel değerlere bağlılıktır[33]. Yapağı, pamuk ve sentetik elyaflar ile kolayca karışabildiğinden dokuma sanayiinin vazgeçilmez bir hammaddesidir.

[33] Mehmet Ökriz, **Ülkemiz Ankara Keçisi Yetiştiriciliğinin Durumu ve Tiftik Üretim Sorunları**, Lalahan Zoot. Araşt. Enst. Derg., 1985, 25, 1-4, s. 72.

3.1.1. Keçi Türleri Arasında ANKARA Keçisinin Yeri ve Önemi

ANKARA keçisinin zoolojik sınıflandırmadaki yeri;

1	Alem	(Hayvanlar)	Animalia
2	Şube	(Kordalılar)	Chordata
3	Alt şube	(Omurgalılar)	Vertebrata
4	Sınıf	(Memeliler)	Mammalia
5	Alt sınıf	(Yavru zarlılar)	Placentalia
6	Takım	(Tırnaklılar)	Ungulata
7	Alt takım	(Çift tırnaklılar)	Artıodactylae
8	Familya	(Baş boynuzlular)	Bodive
9	Alt familya	(Kaprine)	Carpinae
10	Cins	(Gerçek keçiler)	Capra

Tablo 1: ANKARA Keçisinin Zoolojik Sınıflandırmadaki Yeri

tablo içinde yer almakta ve bu cins içindeki Capra hircus ancryrensis türünden geldikleri kabul edilmektedir. Ankara keçilerimizin yoğun olarak yetiştirildiği bölgeler Orta Anadolu ile Güney Doğu Anadolu'da Siirt ve Mardin çevreleridir. Ankara keçisi varlığımızın %7-8 kadarı bu son bölgede bulunmaktadır. Buradaki tiftik keçiler siyah, kahverengi ve kurşuni renktedir. Orta Anadolu tiftiği beyazdır[34].

Ankara keçilerini diğer keçi türlerinden ayıran vücut yapısı ve tiftik elyaf rengi yer almaktadır. Ufak yapılı, ince ve zarif vücut yapısına sahip bir ırktır. Saflık belirtilerinden biri alnındaki boynuzlar arası mesafedir. Bu mesafe 1-1,5 cm olmalıdır. Yüz ve bacaklar dışında bütün bedeni tarsal ve carpal mafsallara kadar ince yumuşak parlak ve lüleli tiftikle örtülüdür. Alnında kakülü bulunan ve karın altı tamamen tiftikle örtülü olanlarda elyaf verimi yüksektir. Sağrı omuzdan biraz yüksektir, arka bacaklar önlerden biraz daha uzundur. Ankara yöresinde yetiştirilen saf Ankara keçilerinde baş ve ayaklar dahil tüm vücut beyazdır.

[34] Ökriz, s. 72.

Bu keçi; bir step hayvanı olmakla birlikte coğrafî koşullar itibariyle Ankara çevresinde yetiştirilmiştir. Evliya Çelebi bu keçi ile ilgili olarak seyahatnamesinde şunları söylüyor: "Tiftik keçisinin eti sanki misk kokuludur. Zira keçileri dağlarda pırnar (meşe) yaprağı yerler, süt gibi beyaz bir keçidir ki bu dünya yüzünde öyle mahluk yaratılmamıştır. Sof ipliği bundan elde edilir."[35] Ankara Keçisinin tarihte ve günümüzde önemini vurgulamak amacıyla bu alanda kapsamlı araştırma yapan Prof. Selahattin Batu, Ankara'da varlığını sürdüren keçiler için "Anadolu yaylalarını süsleyen bu nadide mahlûk stepin bir güzelliğidir. Çölde Arap atı ne ise Anadolu Yaylası'nda da Ankara keçisi odur"[36] şeklinde nitelendirmiştir. Günümüz Ankara'sında tiftiğinden yararlanmak üzere keçi yetiştiren kişi sayısı oldukça azdır. Bölgede tiftik ipliği üreten kişi ile görüşmelerim sırasında yılda bir kez genellikle Nisan- Mayıs aylarında hayvanların kırkıldığını ve bu elyafları pazarlayacağı yerlere göre üretim miktarının değiştiğini açıklamıştır.

[35] İvgin, s.87.
[36] Tamur, s.6.

3.2. TİFTİK ELYAFI

Resim 4 : Çalışma Başladığında Bölgeden Gönderilen Elyafın Görüntüsü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

3.2.1. ANKARA Keçisinden Elde Edilen Tiftik Elyafı Özellikleri

Tiftik veya moher (İngilizce: mohair); Ankara Keçisinin uzun, parlak ve yumuşak kıllarından elde edilen doğal elyaf türü. Batı dillerindeki karşılığı; Arapçada seçilmiş, beğenilmiş anlamına gelen muhayyer kelimesinden türetilmiştir ve son kısmı İngilizce hair (kıl) sözcüğüne benzetilmiştir[37]. Ankara keçisinin verim özellikleri üzerinde durulacak en önemli yönü tiftiktir. Tiftiği beyaz, dayanıklı, parlak, elastik, nem çekebilen, ısıya dayanıklı, yüksek yalıtım özelliğine sahip, kolay boyanabilen, düzgün ve kaygan yapısı nedeniyle kolay kirlenmeyen bir liftir[38].

[37]"mohair" Oxford Dictionary of English 2e, Oxford University Press, 2003. https://tr.wikipedia.org/wiki/Tiftik#cite_ref-1, 24.04.2022.
[38]http://www.turktarim.gov.tr/Haber/258/ankara-kecisi-kulturel-ve-stratejik-varligimiz, 15.05.2023.

3.2.2. Tiftik Elyafı Yapısal Özellikleri

Tiftik elyafı; parlak, elastik, zararlı güneş ışınlarını geçirmeyen, nem çeken, ısıya dayanıklı, kolayca boyanabilen ve kir tutmayan[39] bir yapıya sahiptir. Liflerin kalitesini belirleyen yerleşik standartlar vardır. Bu standartlar; lif çapı, parlaklığı, kemp oranı, temizlik miktarı ve renk[40] olarak sıralanabilir. Ankara keçisinden elde edilen tiftiğin küresel pazardaki değerini, öncelikle lif çapı, uzunluğu, kıvrımı ve mukavemeti gibi kalite özellikleri belirler. Tiftik elyafının ısı ve ses izolasyon özelliklerine sahip olduğu bilinmektedir, örneğin giysilik tekstil ürünlerinde tercih edilmesinin nedenlerinden biri soğuk havalarda ısıyı içeride tutması ve yazın sıcak havanın içeri girmesini engellemesidir. Halka açık yerlerde kullanılan tekstillerde (tiyatrolar, sinema salonları, otel lobileri, ofisler, vb.) ses izolasyonunu sağladığı için tercih edilmektedir. Tiftik lifleri diğer elyaf türleriyle kolay uyum sağlayabildiğinden tekstil endüstrisinin tercih ettiği hammadde arasında yer almaktadır.

3.2.2.1. Tiftik Elyafı Fiziksel Özellikleri

Tiftik liflerinin başlıca fiziksel özellikleri; incelik, uzunluk, mukavemet, parlaklık ve ondülasyondur[41] Ankara keçisinin yaş aralığına göre kıl inceliği değişmektedir. Hayvanların yaşı arttıkça kıl kalınlığı artmaktadır. Elyaf inceliği sof dokumalarının kalite sınıfını belirlenmesinde ilk sırada gelmektedir. En ince tiftik lifleri oğlaklarda olup 10-40 mikron arsında değişmektedir. Ergin tiftiklerin liflerinde bu sınır 25-90 mikron, çepiçlerden elde edilen liflerde ise 25-60 mikron arasındadır[42]. Türk tiftiklerinde incelik ortalaması 20,5-41,5 mikron arasında, dünyada ise 33-36 mikrondur[43]. Lif inceliğine bağlı olarak elyaf uzunluğu değişmektedir. Lif ne kadar ince olursa, lif uzunluğu o kadar kısa olur ve lif ne kadar kalın olursa lif o kadar uzun olur. Tiftik lifi uzunluk ölçülerine göre; kısa lifler: 6 inch veya 15 cm. den kısa olanlar,

[39] Mehmet ERTUĞRUL, **Hayvan Yetiştirme**, ANKARA, 1993.
[40] Rıza ATAV ve Prof. Dr. Tülin ÖKTEM, **Tiftik (Ankara Keçisi) Liflerinin Yapısal Özellikleri**, Tekstil ve Konfeksiyon, 2/2006 s.107.
[41] Rıza ATAV ve Prof. Dr. Tülin ÖKTEM, **Tiftik (Ankara Keçisi) Liflerinin Yapısal Özellikleri**, Tekstil ve Konfeksiyon, 2/2006, s.107.
[42] Rıza ATAV ve Prof. Dr. Tülin ÖKTEM, **Tiftik (Ankara Keçisi) Liflerinin Yapısal Özellikleri**, Tekstil ve Konfeksiyon, 2/2006, s.107.
[43] Ayşe Şen, **"Genç ANKARA Keçilerinde Bazı Tiftik Kalite Özellikleri"**, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi FBE, 2015, s. 9.

orta lifler: 9 inch veya 23 cm'den daha kısa olanlar, uzun lifler: 9 inch veya 23 cm'den daha uzun[44] olanlar şeklinde üç başlık altında sınıflandırılmıştır. Elastikiyet ve mukavemet oranı, hayvanın yaşı ile paralel oranda kalınlaşan tiftik lifine bağlıdır, çapı kalınlaşan lifin mukavemeti de artmaktadır. Lif yüzeyindeki hafif çıkıntılı pul tabakası ve ışık yansıması elyafın parlaklığını sağlayan bir faktördür. Tiftik lifinin parlaklığı nedeniyle dokunan sof kumaşlar daha renkli, parlak ve çekici görünür. Diğer hayvansal elyaf türlerine göre lif yüzeyinde daha az sayıda pul barındırması dokuma kumaş yüzeyinde daha pürüzsüz bir doku oluşturmaktadır.

Resim 5 : Tiftik Lifinin Sahip Olduğu Pul Tabakasının Mikroskop Görüntüsü

Kaynak: Rıza ATAV ve Prof. Dr. Tülin ÖKTEM, Tiftik (Ankara Keçisi) Liflerinin Yapısal Özellikleri, Tekstil ve Konfeksiyon, 2/2006, s.106.

İplik üretiminde tiftik elyafının ondülasyon özelliği aranmaktadır. Lif kıvrımı arttıkça uzunluk oranı artar ve keçeleşme oranı düşmektedir. Bu özellikler bir araya geldiğinde yüksek kalitede sof kumaş üretimi gerçekleşmektedir.

[44] Rıza ATAV ve Prof. Dr. Tülin ÖKTEM, **Tiftik (Ankara Keçisi) Liflerinin Yapısal Özellikleri**, Tekstil ve Konfeksiyon, 2/2006, s.107.

3.2.2.2. Tiftik Elyafı Kimyasal Özellikleri

Tiftik ipliğine yumuşaklığı, sağlamlığı, parlaklığı veren yağa **"Rasha-Suint"** denir. **Suint;** Fransızca bir kelime olup koyun ve keçilerin vücutlarında bol miktarda rastlanan yağ anlamına gelir. Bu yağ kılların kaliteli ve hayvanın sağlıklı olduğunun işaretidir. Bu yağın terkibinde Olein, Palmatin, Margarin, İstearin bulunmaktadır. Olein veya Palmatini fazla tiftikler daha yumuşak olur[45]. Yapağı ve diğer epiderm orijinli boynuz, tırnak gibi tiftik de keratin yapısında proteinden meydana gelmiştir. Bileşiminde; %50 Karbon, %21 Oksijen, %18Azot, %7 Hidrojen, %3 Kükürt, %1 Kül (Madeni Madde) bulunmaktadır. Tiftiğin içerdiği kükürt, Ankara keçisinin yetiştirildiği bölge koşullarına göre değişik oranlardadır[46]. Ankara keçisinin zamanında kırkılmaması ve hayvanın fazla güneş altında kalması elyafın kükürt bileşiklerinin zarar görmesine sebep olmaktadır. Zarar gören elyafın boyanma ve parlama özelliği yitirilmektedir.

3.3. SOF KUMAŞI

Tiftik yapağısından ince bükülmüş iplikle dokunan düz kumaşa, ham sof veya som sof denir[47]. Sof, 15. yüzyıldan itibaren yalnızca Ankara ve çevresinde üretilip, Osmanlı sarayının; Venedikli, Leh, İngiliz lüks kumaş tacirlerinin; İtalyan ve Fransız prens ve prenseslerinin tercihiydi. Osmanlı Dönemi'nde bir dokumacılık merkezi olan Ankara'nın en önemli ticari ürünü sayılmaktadır; yüzyıllar boyu, Ankara'yı gören yabancıların ve bu coğrafyada yaşayan döneme tanıklık eden seyyah ve şairlerin şehir ve sof kumaş hakkında anlattığı en önemli öğe olmuştur.

[45] Su, 62.
[46] Rıza ATAV ve Prof. Dr. Tülin ÖKTEM, **Tiftik (Ankara Keçisi) Liflerinin Yapısal Özellikleri**, Tekstil ve Konfeksiyon, 2/2006, s.109.
[47] Fikret ALTAY, **Kaftanlar**, İstanbul, 1979, s.16-18.

3.4. OSMANLI ARŞİVLERİNDE SOF KUMAŞI

Osmanlı İmparatorluğu'nun arşivlerinde sof kumaşıyla ilgili Ankara şer'iye siciline ait bir ve iki numaralı defterlerde Ankara keçisi ve tiftik dokumacılığıyla ilgili kayıtlara rastlanmaktadır. Bu belgeler, sof kumaşı satışı, ithalatı ve ticaretiyle ilgili bilgileri içermektedir. 19. yüzyıl ortalarından başlayarak Ankara keçisinin Anadolu toprakları dışında yetiştirilmeye başlandığı ve Ankara ve Türkiye'nin tiftiğin tek üreticisi olma konumunu yitirdiği dönemde, tiftik keçisi üreticiliğinin kalkınması için yazılan dilekçe ve telgraf belgelerine rastlanmıştır. OSMANLI ARŞİVİ MKT. 26-13-02, Beypazarı'nda yerel halkın geçim kaynağını oluşturan tiftik keçisi üretiminin arttırılmasına dair hazineden kayıtlı ve şartlı olarak borç, verilmesi ile kasabaya üç beş, tohumluk koç, gönderilmesi talebini içeren 31 Temmuz 1845 tarihli dilekçe.

Belge 1: OSMANLI ARŞİVİ MKT. 26-13-02

Kaynak: Ankara Ticaret Odası, Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof, 2018, s. 69.

Beypazarı Halkının Padişah Hazretlerine çektikleri OSMANLI ARŞİVİ A.MKT.MHM 727-06-15 Temmuz 1895 tarihli telgrafta; Beypazarı civarının zenginliğinin sebebi olan tiftik değeri, Avrupalı tüccarların bir şekilde Türkiye'den aşırdıkları damızlık tekelerden Ümit Burnu'nda yetiştirmeğe başlamalarından dolayı, bir kıyyesi (1 kıyye veya okka= 1282 gram) kırk kuruştan on kuruşa kadar düşmüştür. Masrafını karşılamadığından dolayı tiftik keçisinin mevcudu azalmış ve tiftik keçisi besleyen halk şevkini kaybetmiştir. Tiftik keçisinin mevcudunun artması ve tiftiğin eski değerini bulması için yurtdışına ihracının yasaklanmasını talep ederiz. Elbette bu konuda karar Padişahımız hazretlerinindir[48].

[48] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s. 70.

Belge 2: OSMANLI ARŞİVİ A.MKT.MHM 727-06-15

Kaynak: Ankara Ticaret Odası, Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof, 2018, s. 71.

3.5. DÖNEM GEZGİNLERİ VE ŞAİRİN GÖZÜNDEN SOF KUMAŞI

3.5.1. Hans Dernschwam (1494-1568)

Alman asıllı gezgin olan Dernschwam, Avusturya elçilik heyeti Ogier Ghiselin de Busbecq himayesinde yolculuk yapmıştır. Ankara keçisi ve sof kumaşı üretimi hakkında ayrıntılı bilgiler günlüğünde yer almıştır. Sof üretiminin her aşamasını dikkatle gözlemiş, ve dokunan kumaşlardan yüksek beğeni ile söz etmiştir. Ankara'da bulunduğu tarihlerde halkın yalnız hayvancılıkla ve tarımla ilgilenmediğini gözlemlemiştir. Kadınların, yumuşak beyaz tiftikten ince ve zarif ipleri eğirip, büküyor ve ip haline getirdiğini izlemiştir[49]. Daha sonra bu iplerden sof kumaşı dokunduğunu ve sarmış oldukları yumakları Ankara'ya götürüp sattıklarından bahsetmiştir. Bulunduğu köyde yaşam şartlarının zor olduğunu ip eğirme işlemlerinin yapıldığı aletlerin ilkel olduğunu vurgulamaktadır.

Kutilin[50] (Çayyolu)[51] adlı küçük bir köye uğradığında; Burada kadınların, sof dokunan tiftikleri ücret karşılığında eğirdiklerini,[52] bu yünleri, Ankara'dan gelen dokumacıların, eğirilip bükülmek üzere köylere dağıttığını[53] söylüyor. Ankara'ya doğru yola çıkan Dernschwam; bulunduğu tarihte Ancira'ya Angur (Engürü) denildiği söylemiştir; "Ankara şehrinde, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler ve Türkler bir arada yaşıyorlar. Burada çok miktarda sof dokunuyor, bizzat gördük", ifadelerini kullanmış ve birinci dereceden izlenimlerini şu şekilde aktarmıştır; "Biz, yalnız Rumların sofu nasıl yaptıklarını gördük. Önce eğirilmiş, bükülmüş ipliği yıkıyorlar. Sonra sıcak suda kaynatıyorlar. Daha sonra da pres altına koyup suyunu tamamen alıyorlar. Sof dokunmadan ve iplikler kesilmeden bu iplikleri bir yerden diğer bir yere doğru iyice geriyor ve yağlı bir madde ile yağlıyorlar. Bir süre sonra iplikler dokuma tezgâhında geriliyor ve sof dokunmaya başlanıyor. Dokunan kumaş, bir akarsuda sabunla iyice yıkanıyor. Bu haliyle sof, bir moher'e benziyor. Soflar, yüksekçe, ağızları kapaklarla iyice kapanmış, bakır kazanlara istif ediliyor. Bir kazana 70 parça konabiliyor. Sonra

[49] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s.42.
[50] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s.44.
[51] Tamur, s.25.
[52] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s.44.
[53] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s.44.

kazan temiz su ile dolduruluyor ve tam bir gün bu halde bırakılıyor. Her parçanın arasına göl kıyılarında yetişen içi boş sazlar (ince kamış) yerleştiriliyor. Böylece her kumaş parçasının arasına su gelmesi sağlanıyor. Sonra kazandan çıkarılan soflar, yine 70 parça üst üste istiflenerek bir pres altına konuluyor. Bu suretle kumaşların suyu tamamen alınmış oluyor. Soflar presin altına konmadan aralarına konmuş sazlar çıkarılıyor. Kısaca, bu kaynatma ve presleme usulü ile kumaşlarda zerre kadar su kalmıyor. Kumaşlar boylu boyunca yerlere seriliyor. Sonra katlanıp yeniden pres altına konuyor ve nihayet hazır duruma getiriliyor. Bizim kazanda görebildiklerimizin hepsi de siyah softu. Yarım parça kumaşı ..... akçeye satıyorlardı. Boyama ve kaynatma işleri için ayrı ayrı özel aletler kullanılıyor. Dokumacı sayısı da pek çok. Sofun büyük kısmı Ankara'da yapılıyor. Bu zanaat sayesinde halk geçimini sağlıyor. Bir çukurun (ocak veya tandır) üzerinde bu kazanlardan iki tanesini gördük. Odada ayrıca küçük bir pres de vardı. Presi kalın bir kalas ile 7 kişi çeviriyor. Hâlbuki bu presi kuvvetli ve becerikli bir kişi, bizdeki Viyana üzüm preslerinde olduğu gibi rahatlıkla çevirebilir. Fakat bunların sof kumaş yapımında kullandıkları preslerinde iki tane iğ vardır. Pres ağacının uzunluğu tahminen 3,5 Viyana arşını kadar, iğler ise kısa ve kalındır. Sof dokumacılar kumaşı dokurken ellerindeki vurguyu 4 defa arka arkaya çok kuvvetli vurarak kullanıyorlar. Böyle olunca kumaş sıkıca ve kalın dokunuyor. Kaynatmada bunun çok faydası görülüyor. Bu adamların kullandıkları bütün aletler ve iş yerleri çok sade ve ilkel. Öyle ki, bunlardan daha basit bir atölye olamaz"[54].

3.5.2. Ogier Ghiselin de Busbecq (1522-1592)

Ogier Ghiselin de Busbecq Flaman asıllıdır. Avusturya'nın Osmanlı Devleti nezdindeki elçisidir. Ülkesindeki bir arkadaşına yazdığı ve Türkiye'ye ilişkin izlenimlerine yer verdiği dört mektubu H. Cahit Yalçın tarafından "Türk Mektupları" adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Mektuplardan özellikle biri Ankara keçisi yetiştiriciliği ve sof üretimiyle ilgili gözlemler içerir[55].

[54] Ankara Ticaret Odası, Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof, 2018, s. 45.
[55] Tamur, s. 229.

Hareli sof kumaşının üretim aşamasından bahseden Busbecq izlenimini; “Daha önce de bahsettiğim keçi yünü ıslatılarak yapılan camletin (moher) nasıl boyandığını ve bir baskı aletiyle üzerine su dökülerek dalgalı görüntüsünün nasıl verildiğini gördük. Geniş, ve kesintisiz dalgalı parçalar en makbul addediliyor. Dalgaları ufak ve farklı boyda olanlarla renkleri birbirine karışanlar, aynı malzemeden yapılmalarına rağmen kusurlu sayıldığından değerleri birkaç, altın kadar daha ucuz. Bu kumaşla giyinmek yüksek mevkilerdeki yaşlı Türkler arasında bir seçkinlik işaretidir. Süleyman bile bundan başka bir kumaşla giyinmiş, olarak görünmek istemez ve yeşil rengi tercih edermiş,. Bu renk bizlere göre yaşını almış, biri için uygun değil ama dini inançları ve peygamberleri olan Muhammed’in ihtiyarlığında aynı renkte giyinmiş, olması bunu emrediyor.”[56] şeklinde aktarıyor.

3.5.3. Polonyalı Simeon (1584-Bilinmiyor)

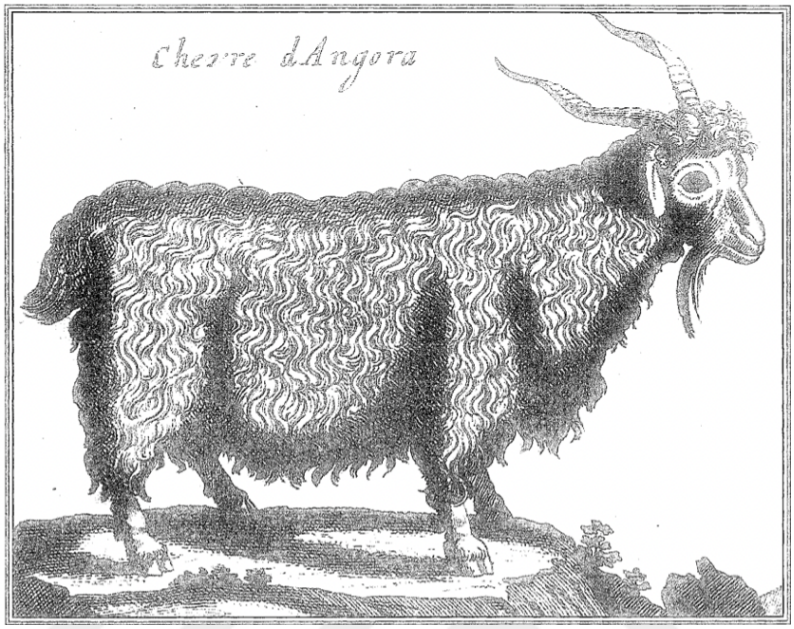
Simeon, Ermeni asıllı Polonyalı bir gezgindir. 17. yüzyılın başlarında Tosya'ya gelen Simeon seyahatnamesinde, buradan "muhayyer" dış, satımı yapıldığını, bütün Tosya halkının "muhayyerci" olduğunu, Polonya ve diğer ülkelerden gelen tacirlerin bunlardan satın alarak ülkelerine götürdüğünü anlatmıştır. Muhayyer, bilindiği üzere değerli bir sof cinsidir. Simeon, Tosya muhayyerlerinin Ankara'nın kiler kadar iyi olmadığını da belirtmiştir. Seyahatnamesinde İstanbul’a geniş yer vermiş, İstanbul Kapalı Çarşıda değerli ürünlerin satıldığını izlenimlemiş ve bu konu hakkında; "Seraser, atlas, mahmur, kemha, kutnular, envai alaca kaftan, sof, yağmurluk, kıymetli taşlar, iri inciler, mücevherat ve diğer birçok nadir töhfeler orada pek çok bulunuyor, satılıyor."[57] gözlemlerini aktarmıştır.

3.5.4. Joseph Pitton De Tournefort (1656-1708)

18.yy ’da Anadolu’yu gezen Tournefort Fransız asıllıdır. Mesleği doktorluk ve botanikçilik olan Tournefort, Ankara’ya gelmiş ve 10 gün burada gözlem yapmıştır.

[56] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s. 54.
[57] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s.30.

Tournefort, seyahatnamesinde, çok beğendiği Ankara keçisinin güzel bir gravürüne de yer vermiştir.

Resim 6 :Tournefort Seyahatnamesinden Ankara Keçisi Gravürü (1717 tarihli ilk baskısından)

Kaynak: Erman Tamur, Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler, Ankara Ticaret Odası, ANKARA, 2003, s.38.

Tournefort göre dünyanın en güzel keçileri Ankara'da yetiştirilmektedir. Beyazlıkları adeta göz kamaştıran bu keçilerin tüyleri ipek kadar ince ve kendiliğinden kıvrımlıdır. Uzunlukları, 8-9 inc'i bulan bu tiftiklerden başta "Camlet" olmak üzere, çok güzel kumaşlar dokunmaktadır. Yöre halkının belli başlı geçim kaynağı olan tiftiğin eğrilip iplik haline getirilmeden dışarı çıkarılması yasaktır. Bütün kent halkı bu ticaretle uğraşmaktadır ve bu iş kentin zenginliğini oluşturmaktadır[58].

3.5.5. Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde SOF Kumaşı (17. yy)

Evliya Çelebi 1640 senesinde Ankara'ya gelmiştir. Ankara tiftik keçisi, sof kumaşı ve şehirde yaşayanların giyim kuşamını geniş kapsamda ele almış ve seyahatnamesinde yer vermiştir. Şehir halkının giyimi ile ilgili; "Sanatkârları beyaz bez

[58] Tamur, s.38.

ve muhayyer ferace, bilginleri baştan ayağa renkli sof ferace giyerler. Çünkü burası sof yeridir. Kadınları rengârenk sof ferace giyip gayet edepli gezerler." açıklamasında bulunmuştur. Ankara keçisinden ve sof kumaşından ise şu şekilde bahsetmiştir. "Tiftik keçisi, beyaz süt gibi, o kadar beyaz renkli bir keçidir ki, yeryüzünde onun gibi bir mahlûk yaratılmamıştır. Sof ipliği bundan elde edilir ve padişahların giydiği çeşitli renkte soflar bu keçinin tüyünden yapılır. Ne var ki bu keçinin tüyünü makas ile kırkarlarsa, ipliği sert olur ama yolarlarsa Eyyup Peygamber ipeği kadar yumuşak olur."[59] Burada üretim aşamalarına değinen Çelebi, aynı zamanda sof kumaşları boyama ve hareleme işlemlerinden de bahsetmektedir. Bu gözlemleri kendisinden 90 yıl önce Ankara'ya gelen ve Dernschwam ve Busbecq 'in anlatımlarıyla benzemektedir. "Sof kumaşların boyanma işlemleri, "Sofa hare verilmesi konusu: Büyük bir kazanı kızgın ateş, üzerine yerleştirip içine istedikleri renkte boya koyarak kazanın yarısına kadar su doldururlar. Deste deste sofları, kazanın içinde ahşap destekler üzerine yerleştirirler. Sofların katları arasına da ağaç, çöpler sokarlar. Kazanın kapağını kapatıp etrafını hamurla sıvarlar. Ateşi kızdırırlar. Kazanın içinde buhar soflara vurduğunda Tanrının hikmetiyle renk renk izler oluşur ki Mâni ve Behzâd (İranlı iki ünlü ressam) böylesini yapmaktan acizdir. Bu sof Ankara'ya mahsustur. Yeryüzünde bir başka ülkede olması ihtimali yoktur."[60]

[59] Tamur, s.33- 34.
[60] Ankara Ticaret Odası, **Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof**, 2018, s. 41.

3.5.6. Nedim Dizelerinde Sof Kumaşı (17.yy sonu- 18 yy başı)

Saki duracak zaman değildir

Fevt etmeyelim dem-i şebabi

Bir halete koy ki beni olsun

Düşümdeki sof da şarabi[61]

"Saki" içkili ortamlarda içkiyi dağıtan kişi[62] anlamına gelmektedir. "Fevt" Arapça kökenli bir kelime olup, elden çıkma, yitme[63] "Dem" Farsça kökenli bir kelime olup "zaman"[64] anlamında kullanılırken, "şebab" ise Osmanlı kökenli bir kelimedir ve "gençlik"[65] anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla, şair içkiyi sunan kişinin durmaması gerektiğini, zamanın hızlı geçtiğini vurgulamaktadır. "Dem-i Şebabi" ifadesi, gençlik çağını veya gençlik zamanını ifade etmektedir. Fevt etmeyelim dem-i şebabi ise; gençlik çağının boşa harcanmaması gerektiğine dikkat çeken bir ifadedir. Bir halete koy ki beni olsun, Düşümdeki sof da şarabi ise; içkiyi sunan kişiye yönelik, Şair, kendisini bir halete, bir ruh hâline yerleştirmesini düşlerindeki beyaz renkte sof kumaşının şarabi renkte hayal ettirmesini istemiştir.

[61] Reşad Ekrem Koçu, **Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü**, s. 211.
[62] https://sozluk.gov.tr, 01.07.2023.
[63] https://sozluk.gov.tr, 01.07.2023.
[64] https://sozluk.gov.tr, 01.07.2023.
[65] https://www.luggat.com/şebab/1/1, 01.07.2023.

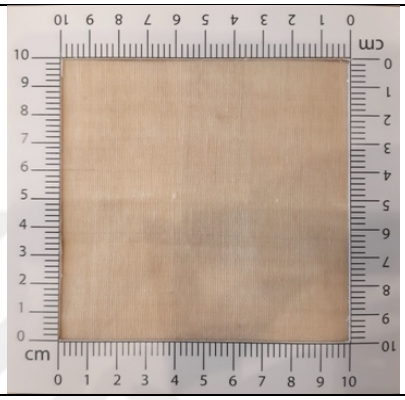
3.6. MÜZELERDE BULUNAN SOF ESER ÖRNEKLERİ VE FİZİKSEL İNCELEMELERİ

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Ankara Etnografya Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi ve Özel Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonlarında sayısı çok az bulunan Ankara sof kumaşından üretilmiş çeşitli kumaşlar ve giysiler tespit edilmiştir. Bu araştırmanın amacı var olan kaynaklar ışığında sof kumaşlarının dokuma kumaşlar içindeki yerini araştırmaktır.

Bu alanda yapmış olduğum araştırma çalışmalarımın, geçmişte ve günümüzde üretilen sof dokumaların karşılaştırmalarını yaparak güncel öneriler sunmak ve bu konuda önemli bir kaynak olmasını sağlamaktır. 11 Mayıs – 16 Eylül 2018 tarih aralığında, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi VEKAM tarafından düzenlenen "Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof" sergisinde sergilenen, Sadberk Hanım Müze Envanterinde bulunan sof ve tiftik eserler arasında; 1 adet sof kumaş ve 6 adet sof kumaştan üretilmiş giysi çeşitlerinin fiziksel analizleri eserlere temasta bulunulmadan, kumaş yapı analizleri çeşitli yöntemler ile incelenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

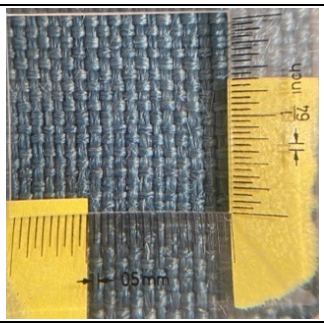
3.6.1. Sadberk Hanım Müzesinde Bulunan Sof Eser Örnekleri ve Fiziksel Analizi

Bu bölümde yer alan tablolarda fiziksel eser incelemeleri, örgü, çözgü ve atkı hammadde, kumaş sıklığı incelemeleri Büşra Aksu'ya aittir.

<table>
<tr><td colspan="4">TABLO 2 : 01- SOF KUMAŞI FİZİKSEL ANALİZ TABLOSU Env. No: SHM-10568</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sof Kumaş[66]</td><td colspan="2">Cetvel (10cm) Görüntüsü</td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td><td colspan="2"> </td></tr>
<tr><td colspan="4">RAPOR</td></tr>
<tr><td colspan="2">Eser Ölçüsü</td><td colspan="2">68x103 cm</td></tr>
<tr><td colspan="2">Örgü</td><td colspan="2">Bezayağı</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Renk</td><td>Çözgü</td><td colspan="2">Atkı</td></tr>
<tr><td>Doğal</td><td colspan="2">Doğal</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sıklık (1 cm)</td><td>31</td><td>14</td></tr>
<tr><td colspan="2">İplik Malzeme</td><td>Tiftik</td><td>Tiftik</td></tr>
<tr><td colspan="4">AÇIKLAMA: Atkı ipliğinde büküm olmadığı gibi dört kat iplik bir teli oluşturmaktadır. Altı kat kenar ipliği kullanılmıştır.</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 19 yy. sonu-20.yy başı, Düz Kumaş Parçası</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu (Eserin analizi "Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof" Kitabında yayımlanmıştır.) Yapılan analiz sonucu bilgiler eşleşme sağlamıştır.</td></tr>
</table>

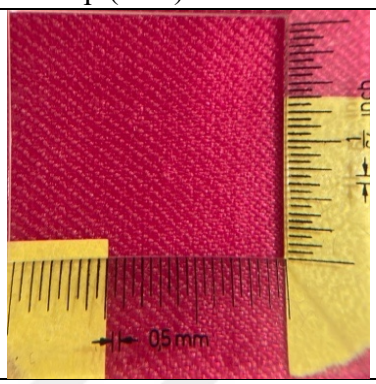
[66] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

Bu bölümde yer alan tablolarda fiziksel eser incelemeleri, örgü, çözgü ve atkı hammadde, kumaş sıklığı incelemeleri Büşra Aksu'ya aittir.

<table>
<tr><td colspan="3">TABLO 3 : 02- SOF KUMAŞI FİZİKSEL ANALİZ TABLOSU Env. No: 14006</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sof Ferace [67]</td><td>Lup (1cm) Görüntüsü</td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td><td> </td></tr>
<tr><td colspan="3">RAPOR</td></tr>
<tr><td>Boy</td><td colspan="2">133 cm</td></tr>
<tr><td>Örgü</td><td colspan="2">Bezayağı</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Renk</td><td>Çözgü</td><td>Atkı</td></tr>
<tr><td>Mavi</td><td>Mavi</td></tr>
<tr><td>Sıklık (1 cm)</td><td>12</td><td>13</td></tr>
<tr><td>İplik Malzeme</td><td>Tiftik</td><td>Tiftik</td></tr>
<tr><td colspan="3">Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Koyu Mavi Sof Kumaştan Dikilmiş Ferace</td></tr>
<tr><td colspan="3">Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu</td></tr>
</table>

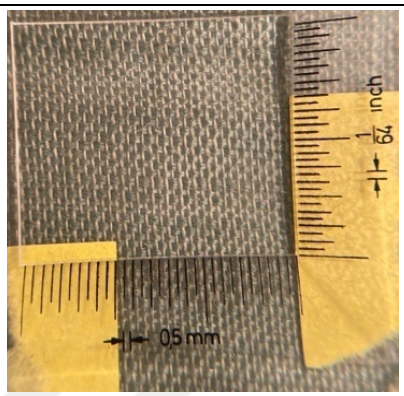
[67] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

Bu bölümde yer alan tablolarda fiziksel eser incelemeleri, örgü, çözgü ve atkı hammadde, kumaş sıklığı incelemeleri Büşra Aksu'ya aittir.

<table>
<tr><td colspan="4">TABLO 4 : 03- SOF KUMAŞI FİZİKSEL ANALİZ TABLOSU Env. No: 13392</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sof Şalvar[68]</td><td colspan="2">Lup (1cm) Görüntüsü</td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td><td colspan="2">
</td></tr>
<tr><td colspan="4">RAPOR</td></tr>
<tr><td>Eser Boy</td><td colspan="3">136 cm</td></tr>
<tr><td>Örgü</td><td colspan="3">DİMİ</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Renk</td><td>Çözgü</td><td colspan="2">Atkı</td></tr>
<tr><td>Çingene Pembesi</td><td colspan="2">Çingene Pembesi</td></tr>
<tr><td>Sıklık (1 cm)</td><td>58</td><td colspan="2">40</td></tr>
<tr><td>İplik Malzeme</td><td>Tiftik</td><td colspan="2">Tiftik</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 19.yy sonu- 20. yy başı, Çingene Pembe Sof Kumaştan Dikilmiş Şalvar</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu</td></tr>
</table>

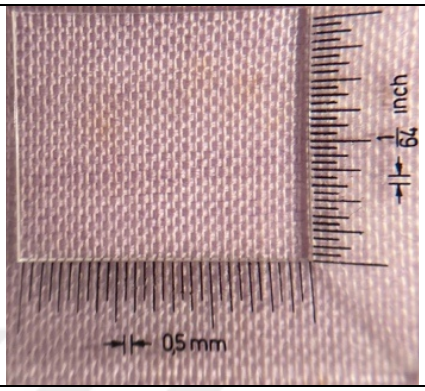
[68] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

Bu bölümde yer alan tablolarda fiziksel eser incelemeleri, örgü, çözgü ve atkı hammadde, kumaş sıklığı incelemeleri Büşra Aksu'ya aittir.

<table>
<tr><th colspan="4">TABLO 5: 04 - SOF KUMAŞI FİZİKSEL ANALİZ TABLOSU Env. No: 2614</th></tr>
<tr><td colspan="2">Sof Etek[69]</td><td colspan="2">Lup (1cm) Görüntüsü</td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td><td colspan="2">
</td></tr>
<tr><td colspan="4">RAPOR</td></tr>
<tr><td>Eser Boy</td><td colspan="3">101 cm</td></tr>
<tr><td>Örgü</td><td colspan="3">Bezayağı</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Renk</td><td>Çözgü</td><td colspan="2">Atkı</td></tr>
<tr><td>Beyaz</td><td colspan="2">Çağla Yeşili</td></tr>
<tr><td>Sıklık (1 cm)</td><td>26</td><td colspan="2">21</td></tr>
<tr><td>İplik Malzeme</td><td>Pamuk</td><td colspan="2">Tiftik</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Çağla Yeşili Sof Kumaştan Dikilmiş Etek</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu</td></tr>
</table>

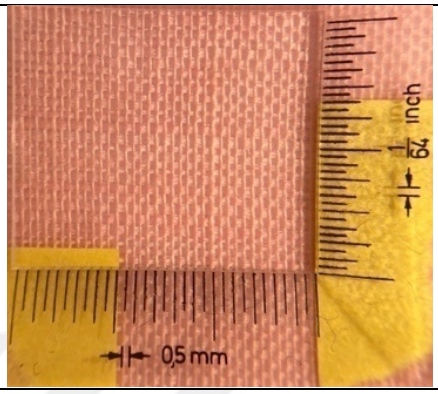
[69] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

Bu bölümde yer alan tablolarda fiziksel eser incelemeleri, örgü, çözgü ve atkı hammadde, kumaş sıklığı incelemeleri Büşra Aksu'ya aittir.

<table>
<tr><td colspan="4">TABLO 6 : 05- SOF KUMAŞI FİZİKSEL ANALİZ TABLOSU Env. No: 14172</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sof Etek [70]</td><td colspan="2">Lup (1cm) Görüntüsü</td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td><td colspan="2">
</td></tr>
<tr><td colspan="4">RAPOR</td></tr>
<tr><td>Eser Boy</td><td colspan="3">95 cm</td></tr>
<tr><td>Örgü</td><td colspan="3">Bezayağı</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Renk</td><td>Çözgü</td><td colspan="2">Atkı</td></tr>
<tr><td>Eflatun</td><td colspan="2">Eflatun</td></tr>
<tr><td>Sıklık (1 cm)</td><td>26</td><td colspan="2">24</td></tr>
<tr><td>İplik Malzeme</td><td>Tiftik</td><td colspan="2">Tiftik</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Eflatun Renkte Sof Kumaştan Dikilmiş Etek</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu</td></tr>
</table>

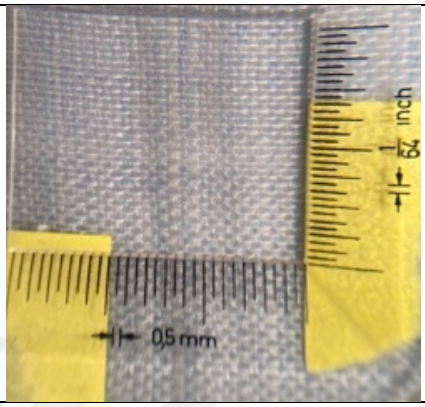
[70] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

Bu bölümde yer alan tablolarda fiziksel eser incelemeleri, örgü, çözgü ve atkı hammadde, kumaş sıklığı incelemeleri Büşra Aksu'ya aittir.

<table>
<tr><td colspan="4">TABLO 7 : 06- SOF KUMAŞI FİZİKSEL ANALİZ TABLOSU Env. No: 17523</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sof Etek[71]</td><td colspan="2">Lup (1cm) Görüntüsü</td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td><td colspan="2">
</td></tr>
<tr><td colspan="4">RAPOR</td></tr>
<tr><td>Eser Boy</td><td colspan="3">94 cm</td></tr>
<tr><td>Örgü</td><td colspan="3">Bezayağı</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Renk</td><td>Çözgü</td><td colspan="2">Atkı</td></tr>
<tr><td>Açık Pembe</td><td colspan="2">Açık Pembe</td></tr>
<tr><td>Sıklık (1 cm)</td><td>24</td><td colspan="2">24</td></tr>
<tr><td>İplik Malzeme</td><td>Tiftik</td><td colspan="2">Tiftik</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Açık Pembe Sof Kumaştan Dikilmiş Etek</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu</td></tr>
</table>

[71] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

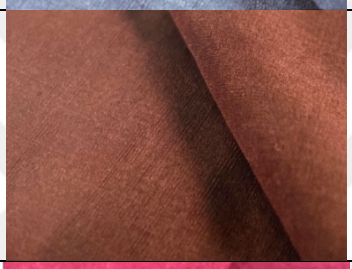
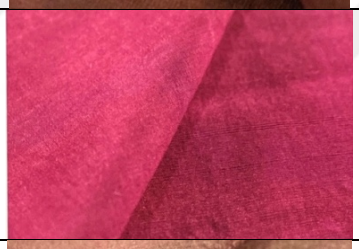
Bu bölümde yer alan tablolarda fiziksel eser incelemeleri, örgü, çözgü ve atkı hammadde, kumaş sıklığı incelemeleri Büşra Aksu'ya aittir.

<table>
<tr><td colspan="4">TABLO 8 : 07- SOF KUMAŞI FİZİKSEL ANALİZ TABLOSU Env. No: 138135</td></tr>
<tr><td colspan="2">Sof Etek [72]</td><td colspan="2">Lup (1cm) Görüntüsü</td></tr>
<tr><td colspan="2"> </td><td colspan="2">
</td></tr>
<tr><td colspan="4">RAPOR</td></tr>
<tr><td>Eser Boy</td><td colspan="3">91 cm</td></tr>
<tr><td>Örgü</td><td colspan="3">Bezayağı</td></tr>
<tr><td rowspan="2">Renk</td><td>Çözgü</td><td colspan="2">Atkı</td></tr>
<tr><td>Beyaz</td><td colspan="2">Mavi</td></tr>
<tr><td>Sıklık (1 cm)</td><td>25</td><td colspan="2">22</td></tr>
<tr><td>İplik Malzeme</td><td>Pamuk</td><td colspan="2">Tiftik</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Açık Mavi Sof Kumaştan Dikilmiş Etek</td></tr>
<tr><td colspan="4">Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu</td></tr>
</table>

[72] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

3.6.2. Ankara Etnografya Müze Koleksiyonunda Bulunan Sof Dokuma Eserlerin Örnekleri

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı Ankara Etnografya Müzesi'nde bulunan 6 adet sof kumaşı tespit edilmiştir. 11 Mayıs – 16 Eylül 2018 tarih aralığında, Koç Üniversitesi Vehbi Koç Ankara Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi VEKAM tarafından düzenlenen "Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof" sergisinde, Ankara Etnografya Müze Envanterinde bulunan sof kumaşlar da sergilenmiştir. Müze yönetiminden alınan bilgilere göre araştırmanın yapıldığı tarihlerde, envanter sayımı yapıldığı için fiziksel incelemelerde bulunulamadığından, müze envanterinde bulunan sof eserler, bu araştırmaya Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi, Sof Sergi kitabından görsellerle örnek olarak dahil edilmiştir.

TABLO 9- ANKARA ETNOGRAFYA MÜZE ENVANTERİNDE BULUNAN SOF KUMAŞLAR[73]		
Beyaz Sof Kumaş Örneği Env. No :14193		1934-1951 BEZAYAĞI 73×63 cm Türkiye Tiftik Cemiyeti üretimidir.
Mavi Sof Kumaş Örneği Env. No :14194		1934-1951 107×73,5 cm Türkiye Tiftik Cemiyeti üretimidir.
Kahverengi Sof Kumaş Örneği Env. No :14195		1934-1951 Örgü: BEZAYAĞI 348×73 cm Türkiye Tiftik Cemiyeti üretimidir.
Mor Sof Kumaş Örneği Env. No :14207		1934-1951 Örgü: İKİLİ ÇÖZGÜ RİPSİ 103,5×67 cm Türkiye Tiftik Cemiyeti üretimidir.
Sof Kumaş Örneği Env. No :23600		86×65 cm 1978 yılında Saadet Ayyakın tarafından müzeye hediye edilmiştir.
Bordo Sof Kumaş Örneği Env. No :23601		Örgü: PANAMA 282×31 cm 1978 yılında Saadet Ayyakın tarafından müzeye hediye edilmiştir.

[73] **Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof**, Koç Üniversitesi, Vekam, 2018, s. 272 – 273.
**Tabloda bulunan görseller ve bilgiler bu kitaptan alınmıştır.

3.7. SOF KUMAŞININ KULLANIM ALANLARI

3.7.1. Giysilik Kumaş Olarak Kullanım Alanı

Sadberk Hanım Müzesi Koleksiyonu'nda sayısı çok az bulunan Ankara sof kumaşından üretilmiş çeşitli giysilere rastlamak mümkündür. Saraylarda kullanıldığı bilinmektedir. Padişah kumaşı olarak anılan sof' un, Osmanlı döneminde giysilik kumaş alanında kullanıldığına dair İvgin; "Osmanlı hükümdarları bu sof kumaşlardan yapılan kerrake denilen cübbe ve kaftanlar giyerlerdi. Kaftanlar menevişli ve hareli soflardan dikilirdi. Fatih'in düz kumaşlar arasında beyaz softan yapılmış uzun kollu yandan yırtmaçlı bir entarisi bulunuyor. Kanuni Sultan Süleyman softan başka bir kumaşla dikilmiş elbise giymezdi. Özellikle yeşil sof kumaşı tercih ederdi. Anadolu'dan padişahlar için gönderilen kumaşlar arasında sof birinci sıraya alırdı. Sof kumaştan dikilmiş elbiseler en değerli kürklerle kaplanırdı. Sof kumaştan dikilmiş elbise giymek yüksek bir mevkiyi temsil ederdi. Ancak, halkın her kesimi sof kumaştan yapılmış esbab ve giysileri tercih ederlerdi. Düğün, bayram ve özel günlerin elbiseleri sof kumaştan üretilirdi. Softan yapılmış feraceler, halkın her kesimi tarafından rağbette olurdu. Kaftanlar, feraceler, cübbeler ve her türlü ceketler, elbiseler sof kumaştan yapılırdı."[74] şeklinde bahsetmiştir.

Türk kültüründe önemli bir yere sahip olan sof kumaşı, yerel tasarımcılar tarafından farklı tarzlarda ve çağdaşlaştırılmış formlarda kullanılmaktadır. Günümüz günlük yaşamında sof kumaşından üretilen giysilerin kullanımına pek rastlanılmamaktadır. Sof kumaşından yapılan giysiler çeşitli moda etkinliklerinde ve defilelerde sergilenmektedir.

[74] İvgin, s.91.

Resim 7 :Günümüzde Üretilen Sof Ceket

Türkiye Dokuma Atlası Proje Defilesi ’nde, Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi’nde Dokunan, Tasarımcı Ayşe Dizman ve Güneş Güner Tarafından Tasarlanan, Sabancı Olgunlaşma Enstitüsü, Giyim Üretim Teknolojisi Atölyesi’nde Dikilen Sof Kumaş Ceket

3.7.2. Giysi Aksesuarı Olarak Kullanım Alanı

Tiftik ve Sof Araştırma ve Geliştirme Derneği tarafından hazırlanan ‘’Ankara’nın Tarihi Sof Kumaşının Yeniden Şehrin Kültürel ve Ekonomik Hayatına Kazandırılması Projesi’’ kapsamında üretilen eserler arasında aksesuar alanında kullanıma dair, tasarımları, dikişleri ve nakışları Süreyya Zile’ye ait, iki adet omuz çantası ve bir adet kravat örneğine rastlanmıştır.

Resim 8 : Omuz Çantası /2014, Tasarım, dikiş, nakış; Süreyya Zile- Dokuma: TİFSOF Sof Kumaş Atölyesi, 20,1x29 cm

Kaynak: Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof, Koç Üniversitesi, Vekam, 2018, s. 298.

Resim 9 : Omuz Çantası /2014, Tasarım, dikiş, nakış; Süreyya Zile- Dokuma: TİFSOF Sof Kumaş Atölyesi, 25,5 x 37,5 cm

Kaynak: Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof, Koç Üniversitesi, Vekam, 2018, s. 298.

Resim 10 : Kravat /2014, Tasarım, dikiş, nakış; Süreyya Zile- Dokuma: TİFSOF Sof Kumaş Atölyesi, 151,5 x9,5 cm

Kaynak: Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof, Koç Üniversitesi, Vekam, 2018, s. 300.

3.8. DESENLERİNE GÖRE SOF KUMAŞI TÜRLERİ

Sof kumaşların desenlerine dair literatür araştırmaları yapılmış ve günümüze az sayıda ulaşabilen sof kumaşların incelemelerinde bulunulmuştur. Bu kapsamlı araştırmalar sonucunda desen ve motif özelliklerine dair örneklere rastlanmamıştır. Sof kumaşın Dokuma işlem aşamalarına seyahatnamesinde ince ayrıntılarıyla yer veren Busbecq sof kumaşın hareli bir görünümünün olduğundan bahsetmiştir. Bu işlem sof kumaşı üretildikten sonra yapılmaktadır. Busbecq hareleme işleminden "Bir tazyik aleti ile ona, üzerine dökülen sular sayesinde dalga dalga bir şekil veriliyor. Daima çizgiler halinde geniş hareler kazanan kumaşlar çok makbul olarak kabul edilir. Eğer hareler küçük ve uzunlukları değişik olursa ve birbirlerinin içine karışırlarsa bu bir kusur kabul edilir, fiyat birkaç altın az tutar." şeklinde bahsetmiştir.

Bu hareli görünüme sahip eser niteliği taşıyan ve günümüze ulaşabilen bir sof kumaş örneği tespit edilememiştir. Ankara'da bu hareli sof dokuma geleneğini sürdüren, "Kızılcahamam Halk Eğitim Merkez'i" tespit edilmiştir. Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde, bu hareli ve parlak görünümün kumaş bitiş işlemleri sırasında cendere ve perdahlama yöntemleri ile elde edildiği tespit edilmiştir. Alan araştırması ziyaretim esnasında bu hareli sof kumaş incelenmiş ve kayıt altına alınmıştır.

Resim 11 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Üretilen Hareli Sof Kumaş

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

3.9. GÜNÜMÜZ ANKARA'SINDA DOKUNAN (ÜRETİLEN) SOF KUMAŞLAR

3.9.1. Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi

Günümüz sof dokumalarını geleneksel yöntemler ile üretmeye devam eden ve bu alanda birçok proje geliştiren 'Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi' aynı zamanda dokuma eğitimi vermektedir. Literatür araştırmaları sırasında öğrenilen dokuma işlem aşamalarının uygulama aşamaları atölye ortamında gözlemlenmiştir. Tezin üçüncü bölümünde yer verilen Sof Kumaşlar Üzerine Güncel Öneriler başlığı altında gözlemlenen uygulama aşamaları, Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde gözlemlenen işlem aşamalarına yaklaşık yöntemler uygulanarak üretilmiştir. Merkezde günümüz şartlarında üretilen sof kumaşlar incelenerek kayıt altına alınmıştır.

Resim 12 : Ankara Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşları

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Resim 13 : Ankara Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşları

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

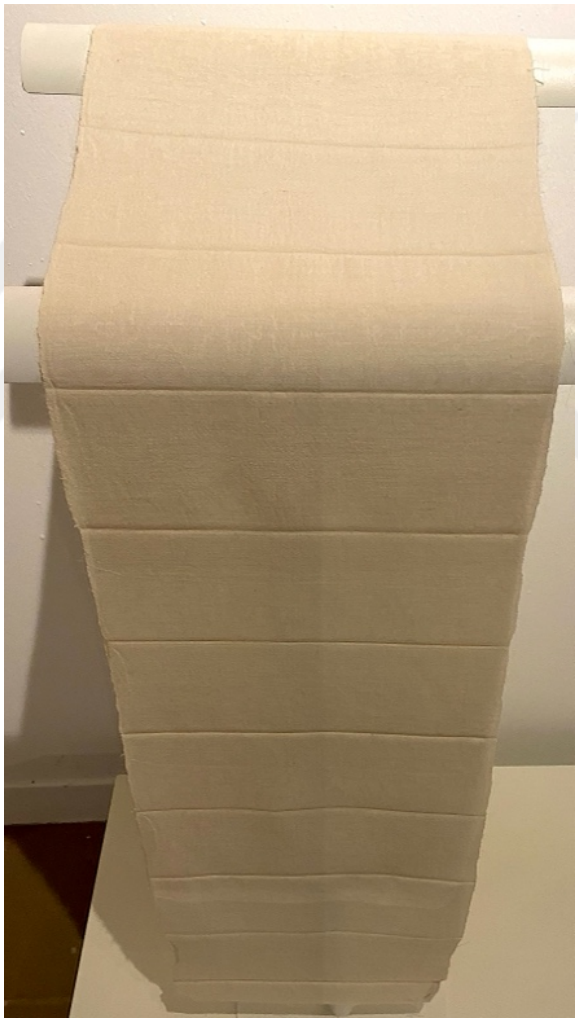

Resim 14 : Ankara Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşlar

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

3.9.2. Ankara Olgunlaşma Enstitüsü

Günümüz sof dokumalarını geleneksel yöntemler ile üretmeye devam eden ve bu alanda proje geliştiren bir diğer üretim merkezi ise Ankara Olgunlaşma Enstitüsü'dür. 'Tophane-i Amire' 'de gerçekleştirilen 'Türkiye Dokuma Atlası Proje' sinin sergi kapsamında, Ankara Olgunlaşma Enstitüsü'nde üretilen sof dokuma sergilenmiştir. Sergilenen bu kumaşta da hareli bir görünüm gözlemlenmiştir.

Resim 15 : Ankara Olgunlaşma Enstitüsü'nde Dokunan (Üretilen) Doğal Sof Kumaşı, 30 x 520 cm

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Bu bölümde tarihte ve günümüz Ankara'sında üretilen sof kumaş teknik bilgilerine, üretim aşamalarına yer verilmiştir. Bu kapsamda ele alınan sof kumaşları, Ankara keçisi tiftik elyafından yararlanılarak güncel tasarım ve üretimler ile yeni bir üsluba ulaşmasını sağlayacak öneriler sunulmuştur. İleriye dönük önerilerde bulunulması sürdürülebilir bir sanat olarak bu geleneği devam ettirecektir.

3.10. SOF DOKUMA İŞLEM AŞAMALARI

Hammaddeye dayalı dokuma türü olan sof kumaşları 14 işlem aşamaları ile oluşum sağlamaktadır. Hayrettin İvgin bu işlem basamaklarını sırası ile sınıflandırmıştır;

1.Tiftik yünlerinin elde edilmesi (kırkma, toplama, havalandırma, temizleme, ayırma, tasnifleme)

2. Birinci tarama (tarama, ikinci temizleme, top-top halinde toplama)

3. Boyama ve yıkama

4.İkinci tarama

5.İpleri eğirme/ bükme / katlama / çile yapma

6.Çözgü ve atkı

7. Çirişleme

8.Tezgâhayerleştirme / ayarlama/masuralama

9. Dokuma (dört kat, dörtayakçak, üç kat)

10. Dokumanın yıkanması/apreleme

11.Kükürtleme / cilâlama ve perdahlama

12. Fırınlama / hareleme

13. Ölçüleme / dürme ve hazırlama

14. Çeşitleme ve pazarlama[75]

[75] İvgin, s.87- 88.

Sof kumaşı oluşturan 14 işlem basamağını üç başlık altında derleyebiliriz. Dokuma öncesi hazırlık aşamaları, dokuma işlem basamakları ve dokuma sonrası işlem basamakları olarak sınıflandırabiliriz.

3.10.1. Dokuma Öncesi Hazırlık Aşamaları

3.10.2. Kullanılan Araç Gereçler

Yılda bir kez kırkımı yapılan Ankara keçilerinden elde edilen tiftik elyafının kırkım yöntemini anlatan Evliya Çelebi bu işlemi; "Keçinin tüyünü makas ile kırksalar ipliği sert olur ama keçinin yününü yolsalar o kadar yumuşak olur ki sanki Eyyup Nebi ipliği olur. Fakat zavallı keçileri yolarken feryatları ve inlemeleri göklere yükselir. Ama büyükler, keçilerin feryat etmemelerine yol bulmuşlar. Önce keçileri yolacak meydanda kireç, ve küllü suyu bir yerde karıştırırlar. Bütün keçileri bu kireçli karışım ile yıkarlar. Acısız ve zahmetsiz bütün tüyleri kopup çırılçıplak, üryan- püryan- giryan ve nalan kalıp zavallı keçiler tamamen kılsız kalırlar"[76] şeklinde anlatır. Bu yöntemin bilimsel bir dayanağı olmamakla birlikte bir diğer yöntem olarak, kırkım işlemleri sırasında kırkım makaslarının kullanıldığı bilinmektedir.

Resim 16 : Kırkım Makası

Kaynak: http://www.umityasaroztoprak.com/2018/09/ankarann-gizemi-sof.html,22 Nisan 2022

[76] İvgin, s.88.

Makas yardımı ile kırkım işlemi; tiftik, dağılıp parçalanmadan kesilerek bir gömlek biçiminde çıkarılır. Her keçiden sağ ve sol olmak üzere iki gömlek alınır. Bunlardan her birine "tulup" (ya da dulup) denir; yani her keçiden iki tulup elde edilir. Tuluplar rulo haline getirilerek çuvallara öylece basılır. Burada gömleğin sırt tarafının dışarıya, boyun ve ayak kısımlarının ise içeriye gelmesine dikkat edilir[77]. Kırkma işlemi tamamlandıktan sonra sırasıyla; toplama, havalandırma, temizleme, ayırma, tasnifleme gerçekleştirilir.

Bu şekilde toplanan tiftikler hemen çuvallara konmaz, havalandırması yapılır. Düz bir yere serilir, birkaç gün havalandırılır. Eğer bu yapılmazsa bütün tiftikler sararır ve tiftiğin değeri yarı yarıya düşer. "Havalandırılmazsa mal yanar" derler. Toplanan ve havalandırılan tiftiklerin bu haline "gömlek" denir. Gömlekte iki çeşit kıl vardır. Birincisi ince, uzun ve parlak kıllar, ikincisi "kemp" adı verilen kısa kıllar. Aslında kemp kıllar ölü kıllardır. Bunlar boyanmaz, hatta çabuk kırılan yapıdadır. Kempler, gömlekten ayrılarak asıl ince, uzun ve parlak kıllar bir araya getirilir[78].

Bu ince, uzun, parlak kıllar el yordamıyla sınıflandırılarak diğer tiftik kıllarından ayrılır ve tarama işlemini gerçekleştirilir. Tarama işlemi sırasında elyaf üzerinde bulunan istenmeyen maddelerden arındırılır. Tarama işlemi ilkel bir tarak ile gerçekleştirilir.

[77] Tamur, s.57.
[78] İvgin, s.88.

Resim 17 : Ahşap Malzemeden Üretilmiş Yün Tarağı

Kaynak: https://www.ekergallery.com/en/product/4865837/yun-taragi-kirman-hali-dokumadan-yun-ve-ip-yapiminda-kullanilan-civili-ahsap-ta,17.05.2023.

Tarama işlemi gerçekleştirildikten sonra, Dernschwam'in da bahsettiği üzere, günümüzde de hala devam eden elde iplik eğirme yöntemi uygulanmaktadır. Maddi durumu iyi olan bir ev kadınından çoban karısına kadar yörenin bütün kadınları bu işle uğraşırlardı. O zaman çıkrık yöntemi bilinmiyordu. Yün eğirme işinde öreke kullanılıyordu. Eğirici bu işi oturarak yaptığı gibi gezerek de yapardı. Eğirme işi oturarak yapıldığı zaman öreke bir ayak üzerinde ve oynamayacak biçimde eğiricinin önüne dikilirdi. Çoğu zaman kadınlar örekeyi bellerine geçirerek tarlada, bağ ve bahçede hem gezerler hem de bu işi yaparlardı. Bugün de pek çok köyde yün eğirmede bu yöntem uygulanmaktadır. İncelik, beyazlıkla beraber ipliğin farksız olarak, yani düzgün eğirilmesi değerini arttırırdı.

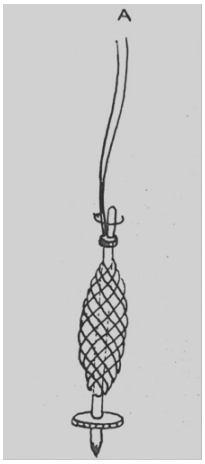

Resim 18 : Öreke

Kaynak: https://www.kadinvekadin.net/dokuma-kumas-nedir/, 09.05.2023.

İğ aleti; İnsan elinden sonra kullanılan ilk büküm aletidir. İpliğin sarıldığı ucu çengelli gövde ile ağırlık veren, gövdeye geçirilmiş yuvarlak bir tahta olmak üzere iki kısımdan oluşur. Lifler önce elde paralel hale getirilerek uzatılır ve bükülür. Elde edilen ilk iplik iğin gövdesine sarılarak çengelden geçirilip aşağıya sarkıtılırken hızla döndürülür. Bu hareketin tekrar edilmesiyle avuçta tutulan lif demeti iplik haline getirilmiş olur[79].

[79] M.E.B, El Dokumacılığı Kitabı, Milli Eğitim Yayınevleri ve Bakanlık Yayınları, 1980, s.6.

Şekil 2 : İğ 'in Teknik Çizim Görüntüsü

Kaynak: M.E.B, El Dokumacılığı Kitabı, Milli Eğitim Yayınevleri ve Bakanlık Yayınları, 1980, s.6.

Eğirilen elyaflar ip oluşturur ve iğ üzerinde yumak haline getirildikten sonra çıkarılır. Eğirilen iplikler yalın kat yani tek kattır. Bunlar dokunacak sof kumaşa göre; ikiye, üçe, dörde katlanarak bükülür ve yumaklar haline getirilir. İplik ne kadar bükülürse o kadar ince, zarif ve sağlam olur. Katlanan ipliklere "çözgü" veya "cezgi" adı verilir[80]. Sonra bu iplikler yumaklar haline getirilir. Yumaklar da özel ve elle döndürülen dolaplarda "çile" haline getirilir. Çile haline getirilen iplikler çözgü hazırlamak üzere dikey dolap üzerine yerleştirilir.

[80] İvgin, s.89.

Resim 19 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Çile Halinde Bulunan İpleri Bobine Sarmak İçin Kullanılan Dikey Dolap

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Bobinlere sarılan tiftik ipliği çözgü hazırlamak üzere cağlık sistemi kullanılarak çözgü levendine sarılır. Cağlıktan aktarılan ipliklerin çözgü levendine sarılma işlemi yapılırken çözgü gruplarının aynı gerginlikte sarılması için ve tarak kullanılmaktadır. Bu tarak cağlık sistemi ile çözgü levendinin ortasında yer almaktadır.

Resim 20 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Çözgü Hazırlama İşlemi Öncesi Kullanılan Tarak Görüntüsü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Resim 21 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Kullanılan Çözgü Hazırlama Sistemi

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

3.10.3. Dokuma İşlem Aşamaları

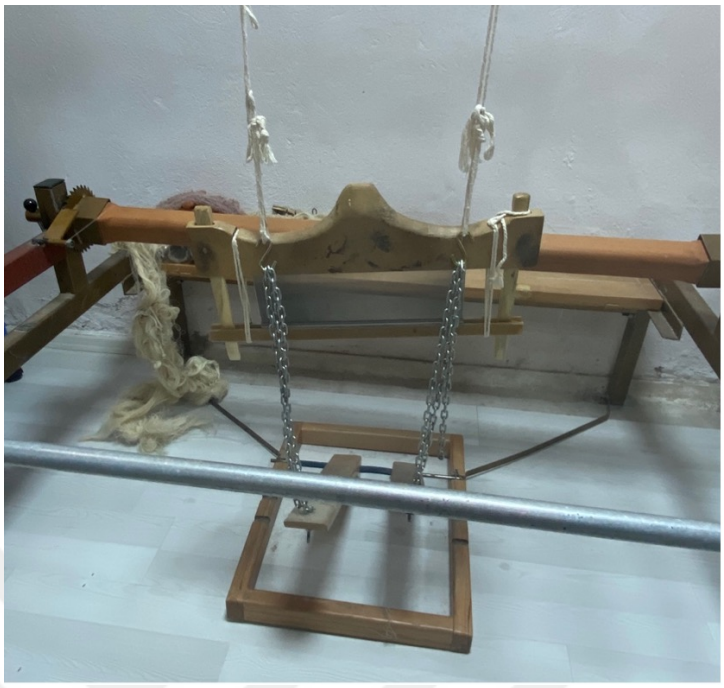
Sof birkaç türlü dokunur: Kalın kumaşlar, dört kat bükülmüş ipliklerle dokunur. Dört ayakçak dokuma ise makbul olan, desenli ve en iyi softur. Buna "şali sofu" denir. Piyasa kumaşı olan üç kat dokuma sade dokunan softur. Buna düzayak dokuma da denir[81]. Tarihi sof kumaşının bezayağı tekniğiyle dokunduğu görülmektedir. Ayrıca panama, ikili çözgü ripsi ve üçlü çözgü ripsi kullanılarak da dokunduğu olmuştur[82].

Yapılan literatür araştırmalarında, Ankara Etnografya müzesinde bulunan sof kumaşların dokuma örgülerinde; bezayağı, panama, ikili çözgü ripsi, üçlü çözgü ripsi kullanıldığı bilinmektedir. Araştırmaların fiziksel analizi sırasında Sadberk Hanım Müzesinde bulunan ve fiziksel incelemesinde bulunulan kumaşlarda ise bezayağı ve dimi örgülerinin kullanıldığı görülmüştür. Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezinde ise Bezayağı örgüsünün kullanıldığı görülmektedir.

3.10.3.1. Dokuma Sırasında Kullanılan Tezgâh Türü

Dokuma işi genellikle elle veya ayakla çalıştırılan kırpaçlı (kamçılı) tezgahlarda yapılırdı. Bu tezgahlara "çurfalık" adı da verilirdi. 1589 yılında; sof dokunan bu tezgahların yerli marangozlar tarafından imal edildiğini ve 100 akçaya mal olduğu[83] bilinmektedir. Günümüzde de üretimi devam eden sof kumaş dokuma tezgâhları yüksek kamçılı tezgâh sınıfındadır. İki pedallı yani iki çerçevelidir. Anadolu'nun birçok bölgesinde görülen Kamçılı tezgâhın tercih edilmesindeki en büyük etken atkı ipliği atma sırasında mekiğin el ile değil kamçı çekme hareketiyle gerçekleştirilmesidir. Kamçılı sistem dokuma hızının artmasını sağlamaktadır.

[81] Ayşem YANAR, "Geleneksel Ankara Sof Dokumaları", Ankara Araştırmaları Dergisi, 2016, s.172.
[82] Ankara Ticaret Odası, Ankara Keçisi, Tiftik ve Sof, 2018, s.38.
[83] İvgin, s.90.

Resim 22 : Günümüz Sof Kumaş Üretiminde Kullanılan Tezgâh Sistemi

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Resim 23 : Günümüz Sof Kumaş Üretiminde Kullanılan Kamçılı Tezgâh Görüntüsü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

3.10.3.2. Gücü Sistemi

Çözgü ipliklerinden bazılarının yukarıda, bazılarının ise aşağıda bulundurulma işi "Gücü" ler aracılığı ile sağlanır[84]. Gücü telleri metal ve iplik malzeme türlerinden oluşmaktadır. Günümüzde sof kumaş üretiminde metal gücü kullanılmaktadır. Tiftik çözgü ipliklerinin ağızlık açma hareketi sırasında oluşan hareket sonucu sürtünme ve aşınma problemleri oluşmaktadır. Bu aşınma problemini önlemek için çiriş tutkalı çözgü ipliklerine sürülmektedir. Bu yöntem haricinde ip gücü kullanıldığı bilinmektedir

Resim 24 : Sof Dokumalarında Kullanılan İp Gücü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

[84] M.E.B, El Dokumacılığı Kitabı, Milli Eğitim Yayınevleri ve Bakanlık Yayınları, 1980, s. 190.

3.10.3.3. Çiriş

Çiriş otu; *adı verilen bitkinin kökünün öğütülmesi ve su ile karıştırılmasıyla elde edilen tutkal gibi kullanılan sarı bir tuzdur*[85].

Resim 25 : Çiriş Otu Bitkisi

Kaynak: https://www.tazemasa.com/ciris-otu-yabani-pirasa-500-gr, 04.06.2023

[85] İvgin, s.90.

Resim 26 : Çiriş Otu Kökü Öğütülmüş Görüntüsü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Resim 27 : Öğütülmüş Çiriş Otu Kökünün Su ile Homojenleşen Görüntüsü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Çiriş tozu su ile karıştırılarak kıvam almaktadır. Kıvam alan çiriş tutkalı tiftik çözgü ipliklerine fırça ile sürülmektedir. Bu işlem günümüzde kullanılan metal tezgâh parçalarına sürtünen tiftik ipliğinin aşınmasını engellemek amacıyla kullanılmaktadır.

Resim 28 : Su ile Homojen Hale Getirilen Çiriş Otu Kökünün Tiftik İpliğine Uygulama Çalışması

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

3.10.3.4. Tarak

Tarak, dokuma tezgahının "tefe" denilen ve ileri geri hareket edebilen parçasına takılı bulunan, çözgü ipliklerini düzenli aralıklarda tutmaya, ayrıca dokuma sırasında atkı ipliklerini sıkıştırmaya yarayan çoğunlukla ince demir çubukların bazı yöresel el tezgahlarında kamışlardan kesilen ince çubukların özel bir usulle, eşit

aralıklarda birbirine paralel olarak yerleştirilmesi ile yapılan parçadır[86]. Günümüzde Sof dokumaları üretiminde metal tarak kullanılmaktadır. Tiftiğin ipliğinin metal tellere sürtünmesinin yol açtığı aşındırmayı en aza indirmek üzere çözgü ipine çiriş uygulaması yapılmaktadır. Erman Tamur Koleksiyonuna ait 20.yyda kullanılan kamış telli tarak (tiftik tarağı) olarak belirtilmiştir.

Resim 29 : Kamış Telli Tarak (Tiftik Tarağı), 20. yy, 68,6x10,5 cm, Erman Tamur Koleksiyonu)

Kaynak: Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof, s. 209.

3.10.3.5. Cendere Aleti

Dokuma işlemi tamamlanan ham sof kumaşlarda hareli görüntüler elde etmek için cendere aleti kullanılmaktadır. Bu görüntü için de kumaş nemli halde cendereye konulur. Cendere işlemi sırasında yüksek basınca maruz kalan sof kumaşlar düzgünlük, parlaklık ve hareli bir görünüm kazanmaktadır.

[86] M.E.B, El Dokumacılığı Kitabı, Milli Eğitim Yayınevleri ve Bakanlık Yayınları, 1980, s. 196.

Resim 30 : Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi'nde Kullanılan Cendere Aleti

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

4. SOF KUMAŞLAR ÜZERİNE GÜNCEL ÖNERİLER

Geçmişte ve günümüzde ortaya çıkan Sof dokumaların hammadde temelinde tiftik elyafından üretilen iplik tercih edilmiştir. 20.yüzyıla kadar tiftik elyafı ve iplik üretimi iyi- kötü varlığını sürdürmüştür. Günümüze gelindiğinde tiftik elyafı ekonomik açıdan fazla maliyetli olup, Ankara Olgunlaşma Enstitüsü, Kızılcahamam Halk Eğitim Merkezi, Ankara ve çevresinde yer alan küçük atölyelerde geleneksel el sanatlarına duyulan ilgi ve talep sayesinde yaşatılmaya devam etmektedir. Tekstil endüstrisinin hızla gelişmesi, zamandan ve maliyetten kaçınması gibi oluşan bu sorunlar sof geleneğinin sürdürülebilmesini oldukça zorlaştırmaktadır. Yapılan bu tez araştırmaları kapsamında sof geleneğinin sürdürülebilir bir üretime katkı sağlaması amaçlanmıştır ve yeni arayışlara açık bir konu haline gelmiştir.

Bu araştırmanın önceki bölümlerinde, sof kumaşlarının kökeni, üretim teknikleri, kullanım alanları ve sosyal etkileri gibi konular ve bu özel kumaşın tarih içindeki evrimi ele alınmıştır. Bu bölümde ise; Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu'nda yer alan 6 adet sof giysi örneğinden esinlenerek oluşturulan ve yeni bir anlatım kazanan teknik üretim koşullarına bağlı kalınarak üretilen sof kumaş denemelerine yer verilmiştir. Önerisi sunulan sof kumaşların üretimi çözgüde ve atkıda Ankara tiftik ipliği kullanılarak üretilmiştir. Müzede bulunan 6 adet renkli sof giysilik eserden esinlenerek, tiftik iplikleri, doğal boyarmaddeler ile geleneksel boyama yöntemleri kullanılarak boyanmıştır. Sof kumaş denemeleri geleneksel yüksek kamçılı tezgâhta gerçekleştirilmiştir.

Resim 31 : Öneri Bölümünde Kullanılan Yüksek Kamçılı Numune Üretim Tezgâhı

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Resim 32 : Öneri Bölümünde Kullanılan Yüksek Kamçılı Numune Üretim Tezgâhı – Çözgü Görüntüsü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

Öneri sürecinde yenilikçi yaklaşımların benimsenerek, yeni projelerin gelişmesi sof kumaşının farklı alanlarda kendine has yeni bir üsluba ulaşmasını sağlayacaktır. İleriye dönük atılımlarda bulunulması sürdürülebilir bir sanat olarak bu geleneği devam ettirecektir. Bunlar dışında gelecek kuşaklar için daha teşvik edici bir hale getirilebilirse, sof dokumaları yeni temsilcilere sahip olabilecektir.

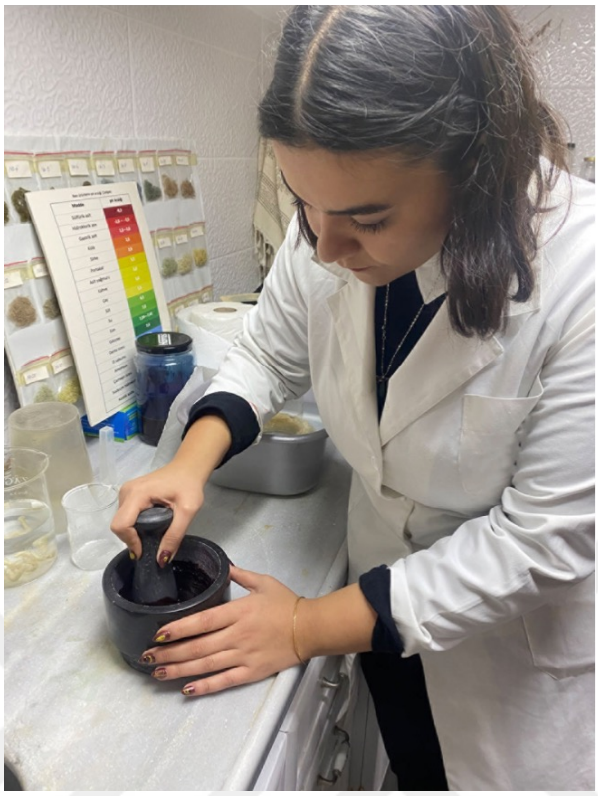
4.1. TİFTİK İPLİĞİ DOĞAL BOYAMA DENEMELERİ

Yapılan araştırmalar sonucu sof kumaş desenlerine rastlanmamıştır ancak sof kumaşın yüzeyde tek renk, çok çeşitli üretildiği tespit edilmiştir. Eser niteliği taşıyan 19 ve 20 yy.'a ait Sadberk Hanım Müzesi ve Ankara Etnografya Müzesi'nde yer alan örnekler, sof kumaşların renk çeşitliliğini göstermektedir. Birçok yerli ve yabancı kaynaklarda sof kumaşların renk çeşitliliğinden bahsedilmiştir. 16.yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunda görev alan İngiliz Elçi Sir William Harbourne, Ankara'dan Avrupa'ya sof kumaş ticareti yapan Avrupalı tüccarlara yardımcı olmaktadır. SirWilliam Harbourne, James Towerson adında bir İngiliz tacire sof kumaş alırken dikkat etmesi gereken hususlar hakkında bir mektup yazmıştır. Bu mektupta o dönemde kullanılan sof renklerinden bahsetmektedir. Sof, siyah, mor, koyu kırmızı, mavi, yeşil, aslan rengi (açık kahve), koyu kahve, kül rengi ve portakal renginde olabilmektedir. Sir Harbourne, Towerson'a satın alacağı her 100 parça softan kaç adedinin hangi renkte olmasının uygun olacağına ilişkin görüşlerini de belirtmiştir. Harbourne, saydıklarının dışındaki renklerde, örneğin şeftali rengi sof bulabilirse, Towerson'un bu renk kumaştan almak için mor ve siyah parçalardan vazgeçebileceğini de yazmıştır[87]. Renk çeşitliliğine dair ele alınacak bir diğer yazılı belge ise; Padişah Dördüncü Mehmed için Ankara'ya sipariş edilen soflarla ilgili 1687 (1098 H) tarihli bir fermandır (AŞS 67/360). Bu fermanla, bedelleri Ankara Damga Mukataası gelirinden alınmak kaydıyla değişik renklerde 40 top sof sipariş edilmiş, sofların en iyi cinsten ve lekesiz olmalarına özen gösterilmesi ve en kısa zamanda hazırlanarak gönderilmeleri buyrulmuş, aksi durumdan kadının sorumlu tutulacağı bildirilmiştir. Fermanda hangi renk softan kaç parça istendiği de belirtilmiştir. Burada belirtilen sof renkleri, açık ve koyu gülgûnî, al, açık ve koyu kırmızı, tavşan kanı rengi, leylakî, kızılcık, açık şarabî, çimenî yeşil, fıstıkî

[87] Tamur, s.93.

yeşil, turuncu, siyah, mısır moru, beyaz, angûdî ve açık menevşîdir[88]. Bu belgeler dahilinde sof kumaşların renkleri; beyaz ve turuncu tonları: Kâfurî (yarı saydam beyaz), beyaz, turuncu, portakal rengi. Kırmızı tonları: Açık gülgûnî (gül rengi), gülgûnî, koyu gülgûnî, şeftali rengi (koyu canlı pembe), angûdî (angut kuşu rengi, kiremit rengi), al, kızılcık, açık şarabî (açık şarap rengi), açık kırmızı, kırmızı, koyu kırmızı, tavşan kanı rengi. Kahverengi tonları: Aslan rengi (açık kahve), koyu kahve, Yeşil tonları: Yeşil, çimenî yeşil, fıstıkî yeşil. Mavi, Mor ve Siyah tonları: Leylâkî (leylak rengi), kül rengi, mavi, açık menevşî (açık menekşe rengi), benefşî (menekşe rengi), mor, mısır moru, siyah olarak sınıflandırılmıştır[89]. Tüm bu bilgilerden yararlanılarak, Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu'nda bulunan 6 adet renkli giysilik sof eser fiziksel olarak incelenmiş ancak eserlerin 19 yy. ve 20. yy dönemlerine ait olması ve sentetik boyaların 19. yüzyılın sonlarına doğru Türkiye'ye girmiş ve giderek doğal boyalara göre daha fazla kullanılmakta olması nedeniyle kumaşların sentetik boyarmadde veya doğal boyama maddeleriyle üretildiği tespit edilememiştir. Sof kumaşın renk çeşitliliğini oluşturan üç farklı boyama yöntemi bulunmaktadır. Tiftik elyaf halinde boyama yöntemi, tiftik ipliği boyama yöntemi ve üretimi tamamlanan sof kumaş boyama yöntemi bilinmektedir. Bu çalışmada Sadberk Hanım Müze Koleksiyonunda bulunan 6 adet eser incelenerek, renk paleti oluşturulmuştur. Denemeler sonucunda eserlere en yakın tonlarda, bölgeden temin edilen tiftik iplikleri geleneksel boyama yöntemleri kullanılarak çalışılmıştır.

[88] Halit Ongan, **Ankara Sofculuğu ve Bazı Vesikalar**, Ank. Bel. Der., sayı 12., 1954-1955, s. 40.
[89] Tamur, s.95.

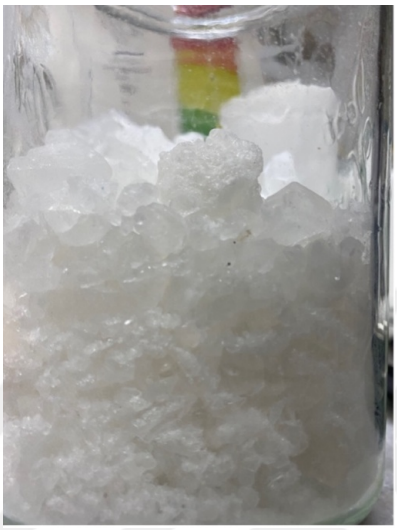
Resim 33 : Doğal Boyama Boyarmadde Hazırlama Aşaması

Resim 34 : Bölgeden Temin Edilen Ankara Keçisinden Elde Edilen Tiftik İpliği

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

ALUM (Alüminyum Sülfat): Türkiye'de şap ismi ile bilinmektedir. Çift tuz grubuna giren bileşiklerdir. İplik ya da kumaş boyama ve su saflaştırmada sıkça kullanılmaktadır. Doğal boyama deneme reçete tablolarında belirtildiği üzere 4 eserin renk çalışmasında mordanlama işlemlerinde renk sabitleyici olarak kullanılmıştır.

Resim 35 : ALUM Görüntüsü

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

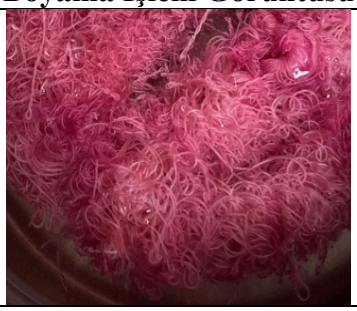
Resim 36 : Boyama Öncesi Tiftik İpliklerinin Su ile Homojen (ALUM) Hale Getirilen Mordanlama İşlemi

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

4.2. KULLANILAN DOĞAL BOYARMADDELER VE REÇETELERİ

TABLO 10 : 01- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 14006	
Sof Ferace[90]	**Boyama İşlem Görüntüsü**
	
REÇETE	
1) 15 gr İndigo Boya 2) 45 gr Sodyum Hidrosülfit 3) 30 gr Sodyum Hidroksit 4) 100 gr kuru halde Tiftik İp	
UYGULAMA AŞAMALARI	
BİRİNCİ İŞLEM 4 litre su ile boya banyosu hazırlanmıştır. Islak hale getirilen tiftik ipliği, daldırma tekniği ile 1 dk sürede boya banyosuna daldırılıp çıkarılmıştır. Hava ile teması sağlanmış renk dönüşümü elde edilmiştir. Yıkanıp durulanmış ve kurutulmuştur.	
Eser Künyesi: Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Koyu Mavi Sof Kumaştan Dikilmiş Ferace	
Eser Bulunduğu Yer: Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu	

[90] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

TABLO 11: 02- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 13392	
Sof Şalvar[91]	**Boyama İşlem Görüntüsü**
	
REÇETE	
1) %3 Cochıneal Extract Boya 2) %10 oranda ALUM 3) 100 gr kuru halde Tiftik İp	
UYGULAMA AŞAMALARI	
BİRİNCİ İŞLEM 1 – Sıcak Su ile 10 gram ALUM eritilerek homojen hale getirildi. 2 – Tiftik İp, mordan banyosuna alındı. (24 saat mordan da bekletildi)	
İKİNCİ İŞLEM 100 gr tiftik ip mordandan direk alınıp fazla su atıldı. %3 oranında cochıneal (mermer havanda ezildi) 3 gr ağırlığında cochınel extract az miktarda su ile havanda özdeştirildi. 100 x 40 (kat su) 4 Litre su ile pudra haline getirilen extract boya banyosuna ilave edildi. Isı kaynağı açıldı 35-40 derece aralığında iken Islak haldeki Tiftik iplik boya banyosuna koyuldu. Isı kaynağı kapatıldı. 24 saat boyama süresince bekletildi. Çıkartıldı durulandı ve kurutuldu.	
Eser Künyesi: **Osmanlı Dönemi, 19.yy sonu- 20. yy başı, Çingene Pembe Sof Kumaştan Dikilmiş Şalvar**	
Eser Bulunduğu Yer: **Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu**	

[91] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

TABLO 12 : 03- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 2614	
Sof Etek[92]	**Boyama İşlem Görüntüsü**
	
REÇETE	
1) %3 Dut Extract Boya 2) %10oranda ALUM 3) 100 gr kuru halde Tiftik İp	
UYGULAMA AŞAMALARI	
BİRİNCİ İŞLEM 1 – Sıcak Su ile 10 gram ALUM eritilerek homojen hale getirildi. 2 – Tiftik İp, mordan banyosuna alındı. (24 saat mordan da bekletildi)	
İKİNCİ İŞLEM 100 gr tiftik ip mordandan direk alınıp fazla su atıldı. %3 oranında Dut Extract Boya hazırlandı. 3 gr ağırlığında Dut Extract Boya az miktarda su ile özdeştirildi. 100 x 40 (kat su) 4 Litre su ile pudra haline getirilen Lac Extract boya banyosuna ilave edildi. Isı kaynağı açıldı 35-40 derece aralığında iken ıslak haldeki Tiftik iplik boya banyosuna koyuldu. Isı kaynağı kapatıldı. 24 saat boyama süresince bekletildi. Çıkartıldı durulandı ve kurutuldu.	
Eser Künyesi: **Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Çağla Yeşili Sof Kumaştan Dikilmiş Etek**	
Eser Bulunduğu Yer: **Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu**	

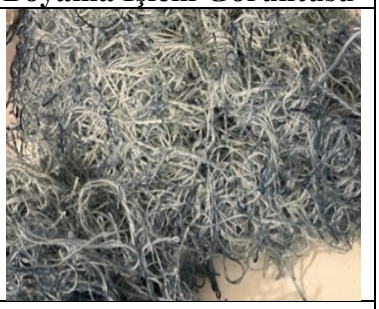
[92] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

TABLO 13: 04- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 14172	
Sof Etek[93]	**Boyama İşlem Görüntüsü**
	
REÇETE	
1) %3 Lac Extract Boya 2) % 10oranda ALUM 3) 100 gr kuru halde Tiftik İp	
UYGULAMA AŞAMALARI	
BİRİNCİ İŞLEM 1 – Sıcak Su ile 10 gram ALUM eritilerek homojen hale getirildi. 2 – Tiftik İp, mordan banyosuna alındı. (24 saat mordan da bekletildi)	
İKİNCİ İŞLEM 100 gr tiftik ip mordandan direk alınıp fazla su atıldı. %3 oranında Lac (mermer havanda ezildi) 3 gr ağırlığında Extract az miktarda su ile havanda özdeştirildi. 100 x 40 (kat su) 4 Litre su ile pudra haline getirilen Lac Extract boya banyosuna ilave edildi. Isı kaynağı açıldı 35-40 derece aralığında iken ıslak haldeki Tiftik iplik boya banyosuna koyuldu. Isı kaynağı kapatıldı. 24 saat boyama süresince bekletildi. Çıkartıldı durulandı ve kurutuldu.	
Eser Künyesi: **Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Eflatun Renkte Sof Kumaştan Dikilmiş Etek**	
Eser Bulunduğu Yer: **Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu**	

[93] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

TABLO 14: 05- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 17523	
Sof Etek[94]	**Boyama İşlem Görüntüsü**
	
REÇETE	
1) % 1,5 Nar Extract Boya 2) % 1,5 Madder – Kök Boya 3) % 10 oranda ALUM 4) 100 gr kuru halde Tiftik İp	
UYGULAMA AŞAMALARI	
BİRİNCİ İŞLEM 1 – Sıcak Su ile 10 gram ALUM eritilerek homojen hale getirildi. 2 – Tiftik İp, mordan banyosuna alındı. (24 saat mordan da bekletildi)	
İKİNCİ İŞLEM 100 gr tiftik ip mordandan direk alınıp fazla su atıldı. 1,5 gr ağırlığında Nar Extract az miktarda su ile özdeştirildi. 100 x 40 (kat su) 4 Litre su ile pudra haline getirilen Nar Extract boya banyosuna ilave edildi. Isı kaynağı açıldı 35-40 derece aralığında iken, ıslak haldeki Tiftik iplik boya banyosuna koyuldu. Isı kaynağı kapatıldı. 24 saat boyama süresince bekletildi. Çıkartıldı durulandı ve kurutuldu. **ÜÇÜNCÜ İŞLEM** 100 gr Nar Extract ile boyanan tiftik ip ikinci boyama işlemi için hazırlandı. 1,5 gr ağırlığında Madder-Kök Boya az miktarda su ile özdeştirildi. 100 x 40 (kat su) 4 Litre su ile pudra haline getirilen Madder Kök Boya banyosuna ilave edildi. Isı kaynağı açıldı 35-40 derece aralığında iken, ıslak haldeki Tiftik iplik boya banyosuna koyuldu. Isı kaynağı kapatıldı. 24 saat boyama süresince bekletildi. Çıkartıldı durulandı ve kurutuldu.	
Eser Künyesi: **Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Açık Pembe Sof Kumaştan Dikilmiş Etek**	
Eser Bulunduğu Yer: **Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu**	

[94] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

TABLO 15: 06- Doğal Boyama Deneme Reçetesi Env. No: 138135	
Sof Etek[95]	**Boyama İşlem Görüntüsü**
	
REÇETE	
1) 15 gr İndigo Boya 2) 45 gr Sodyum Hidrosülfit 3) 30 gr Sodyum Hidroksit 4) 100gr kuru halde Tiftik İp	
UYGULAMA AŞAMALARI	
BİRİNCİ İŞLEM Bu banyo işlemi ikinci İndigo boyama banyosu ile oluşturulmuştur. 4 litre su ile boya banyosu hazırlanmıştır. Islak hale getirilen tiftik ipliği, daldırma tekniği ile 1 dk sürede boya banyosuna daldırılıp çıkarılmıştır. Hava ile teması sağlanmış renk dönüşümü elde edilmiştir. Yıkanıp durulanmış ve kurutulmuştur.	
Eser Künyesi: **Osmanlı Dönemi, 20 yy. başı, Açık Mavi Sof Kumaştan Dikilmiş Etek**	
Eser Bulunduğu Yer: **Sadberk Hanım Müze Koleksiyonu**	

[95] © Sadberk Hanım Müzesi Fotoğraf Koleksiyonu.

4.3. DENEMELER SONUCU OLUŞTURULAN RENK PALETİ

4.3.1. Sadberk Hanım Müze Koleksiyonunda Bulunan Sof Giysi Eserlerin Dijital Renk Paleti

Şekil 3 : Dijital Renk Paleti

4.3.2. Sadberk Hanım Müze Koleksiyonunda Yer Alan Renkli Giysilik Sof Kumaşlardan, Geleneksel Doğal Boyama Yöntemleri Kullanılarak Oluşturulan Tiftik İplik Renk Paleti

Resim 37 : : Geleneksel Doğal Boyama Yöntemleri Kullanılarak Oluşturulan Tiftik İplik Renk Paleti

(Fotoğraf: Büşra Aksu)

4.4. GÜNCEL BİR ÖNERİ OLARAK SOF KUMAŞ DENEME SONUÇLARI

4.4.1. Çözgüden ve Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri

TABLO 16 : 01- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜDEN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜDEN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

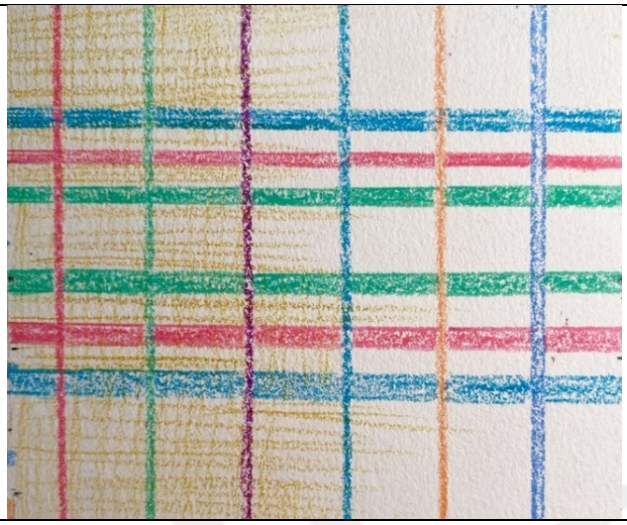
ÇÖZGÜ RENK RAPORU

RENKLER		1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 17 : 02- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

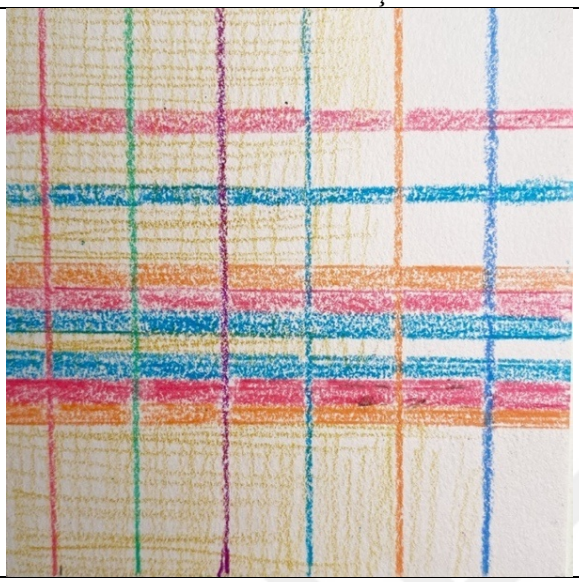
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	**Doğal**	**20**		**2**		**2**		**6**		**2**		**2**		**20**
2	**Çağla Yeşili**						**3**		**3**					
3	**Eflatun**				**3**						**3**			
4	**Açık Mavi**		**2**										**2**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 18 : 03- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı
	Tiftik	**Tiftik**
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

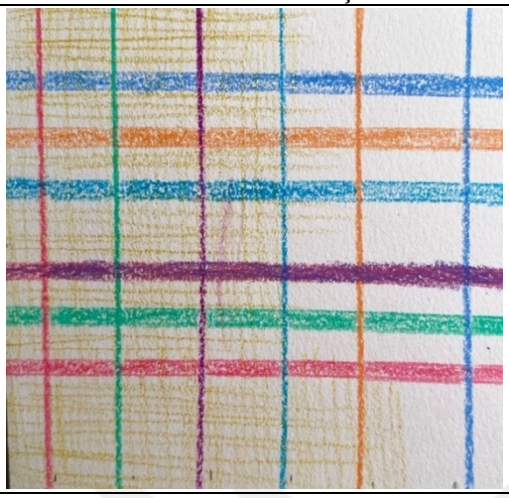
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	**Doğal**	**20**		**4**		**4**					**2**					**20**
2	**Ç. Pembesi**		**2**					**2**						**2**		
3	**Açık Mavi**				**2**					**2**		**2**				
4	**Açık Pembe**						**2**								**2**	
5	**Eflatun**								**2**				**2**			

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 19 : 04- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

RENKLER		1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

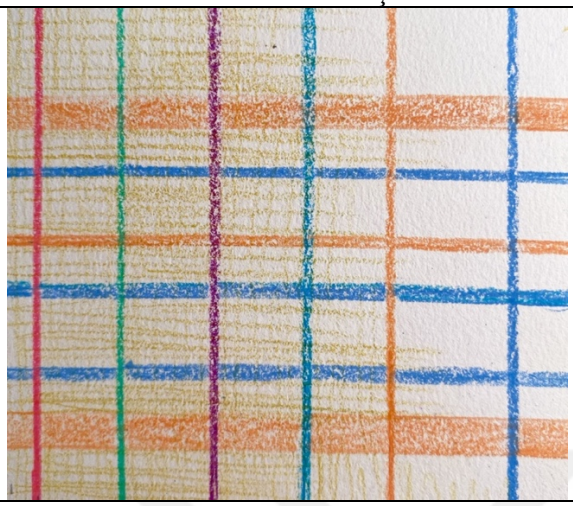
ATKI RENK RAPORU

RENKLER		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	**Doğal**	**20**		**4**		**4**		**8**		**4**		**4**		**20**
2	**Mavi**		**2**											
3	**Açık Pembe**				**3**									
4	**Açık Mavi**						**3**							
5	**Eflatun**								**3**					
6	**Çağla Yeşili**										**3**			
7	**Çingene Pembesi**												**3**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 20: 05- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

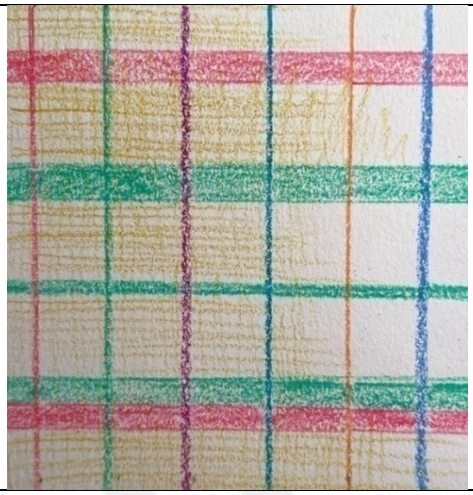
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	**Doğal**	**20**		**3**		**6**		**3**		**6**		**3**		**20**
2	**A. Pembe**		**4**						**2**				**4**	
3	**Mavi**				**2**		**2**				**2**			

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 21 : 06- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

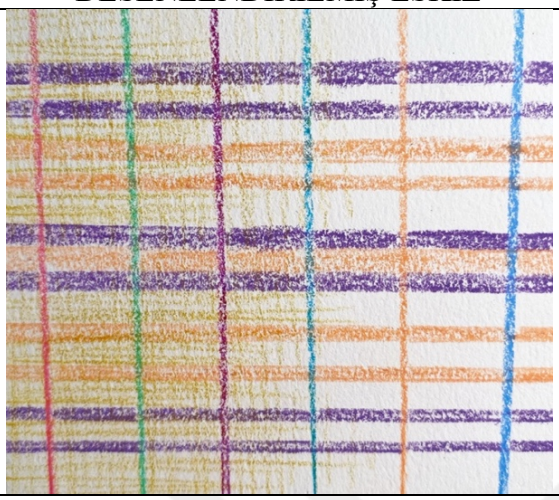
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	**Doğal**	**20**		**11**		**11**		**7**		**6**			**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**						**2**			**4**	
3	**Çağla Yeşili**				**4**		**2**				**4**		

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 22 : 07- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı
	Tiftik	**Tiftik**
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

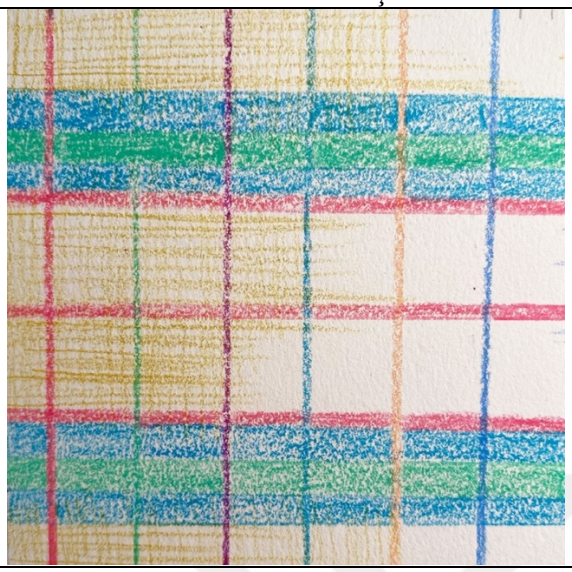
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
1	**Doğal**	**20**		**2**		**2**		**2**		**2**				**2**		**2**		**2**		**2**		**20**
2	**Eflatun**		**2**		**2**						**2**		**2**						**2**		**2**	
3	**A. Pembe**						**2**		**2**			**2**			**2**		**2**					

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 23 : 08- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

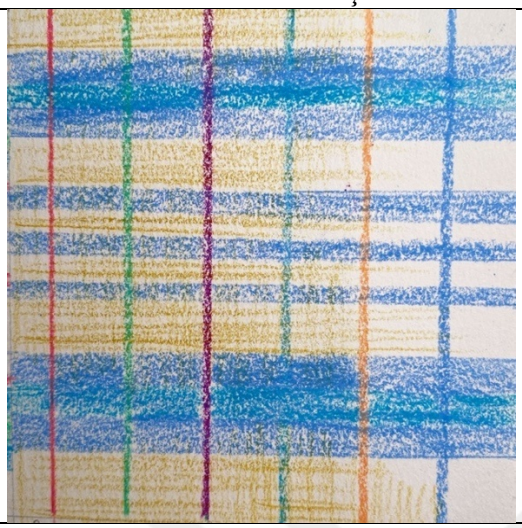
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	**Doğal**	**20**					**12**		**12**					**20**
2	**Mavi**		**3**		**3**						**3**		**3**	
3	**Çağla Yeşili**			**3**								**3**		
4	**Ç. Pembesi**					**2**		**2**		**2**				

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 24 : 09- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı
	Tiftik	**Tiftik**
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

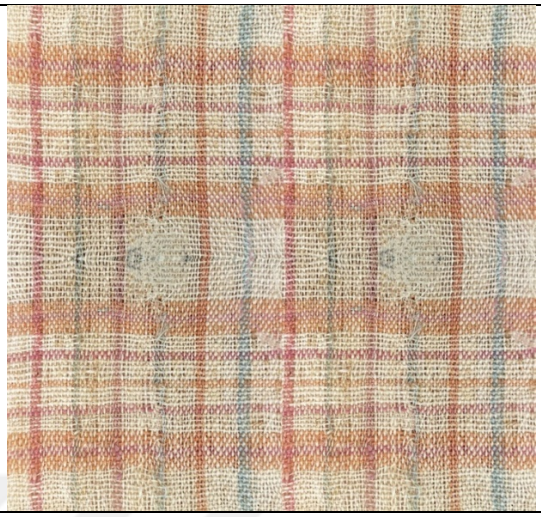
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	**Doğal**	**20**		**10**		**4**		**4**		**10**		**20**
2	**Mavi**		**9**		**3**		**3**		**3**		**9**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 25 : 10- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

ÇÖZGÜ RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

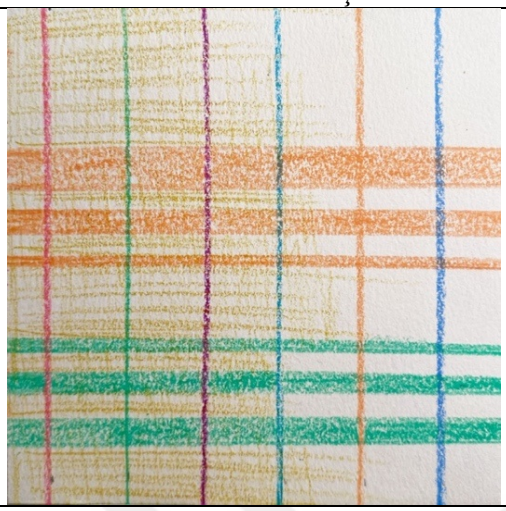
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	**Doğal**	**20**				**4**		**4**		**4**		**4**				**20**
2	**Açık Pembe**		**3**		**3**				**2**				**3**		**3**	
3	**Ç. Pembesi**			**2**			**2**				**2**			**2**		

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 26 : 11- ÇÖZGÜ VE ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ÇÖZGÜ VE ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ ÇİZİM UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **7x7**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde:	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	**17**	**12**	

ÇÖZGÜ RENK RAPORU														
RENKLER		1	2	3	4	5	6	7	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**20**		**12**		**12**		**12**		**12**		**12**		**20**
2	**Çingene Pembesi**		**4**											
3	**Çağla Yeşili**				**4**									
4	**Eflatun**						**4**							
5	**Açık Mavi**								**4**					
6	**Açık Pembe**										**4**			
7	**Mavi**												**4**	

ATKI RENK RAPORU														
RENKLER		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	**Doğal**	**20**		**5**		**3**		**5**		**2**		**2**		**20**
2	**Açık Pembe**		**3**		**2**		**1**							
3	**Çağla Yeşili**								**1**		**2**		**3**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ve Atkı iplikleri doğal boyarmaddeler ile boyanarak ve renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 7x7 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

4.4.2. Atkıdan Renklendirilen Sof Kumaş Örnekleri

TABLO 27 : 01- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **10x10**

Örgü: **Bezayağı**

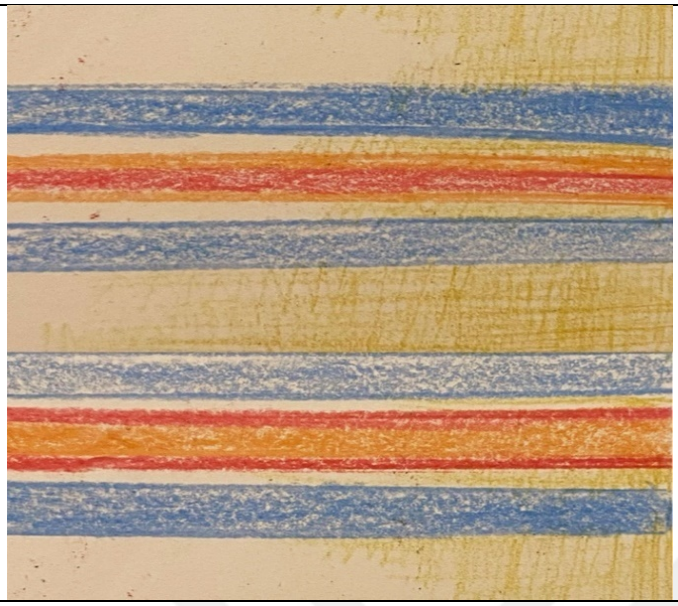
İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	11	

ATKI RENK RAPORU														
RENKLER		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1	**Doğal**	**27**			**12**		**3**		**3**		**12**			**27**
2	**Mavi**		**3**										**3**	
3	**Ç. Pembesi**			**3**				**2**				**3**		
4	**Çağla Yeşili**					**2**				**2**				

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 28 : 02- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR			
Örnek Ölçüsü: **10x10**			
Örgü: **Bezayağı**			
İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	10	

ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1	**Doğal**	**27**		**2**				**2**		**13**					**2**		**27**
2	**Mavi**		**4**						**4**		**4**					**4**	
3	**Açık Pembe**				**2**		**2**						**4**				
4	**Ç. Pembesi**					**4**						**2**		**2**			

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturu larak kullanılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 29 : 03- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **10x10**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	12	

ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	**Doğal**	**27**			**10**				**10**				**10**		**27**
2	**Eflatun**		**2**											**2**	
3	**Çağla Yeşili**					**2**						**2**			
4	**Açık Pembe**						**2**				**2**				
5	**Açık Mavi**							**2**		**2**					

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 10x10 ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 30 : 04- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **10x10**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	10	

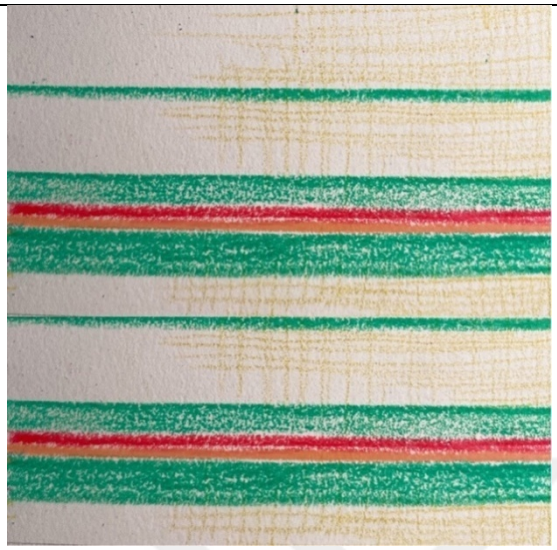
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27
1	**Doğal**	**27**							**6**		**2**		**2**		**2**		**2**		**2**		**6**							**27**
2	**Açık Mavi**		**2**																	**2**		**2**						
3	**A.Pembe**			**2**														**2**					**2**					
4	**Ç.Yeşili**				**2**											**1**								**2**				
5	**Ç. Pembe**					**2**								**1**											**2**			
6	**Mavi**						**2**					**1**														**2**		
7	**Eflatun**							**2**		**1**																	**2**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kulla nılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 31 : 05- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **10x10**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	12	

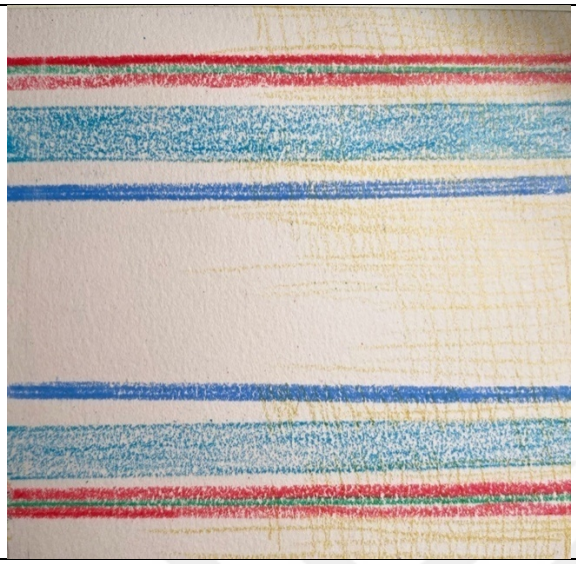
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
1	**Doğal**	**27**		**8**					**8**		**8**					**27**
2	**Çağla Yeşili**		**2**		**5**			**5**		**2**		**5**			**5**	
3	**Ç. Pembesi**					**2**							**2**			
4	**Açık Pembe**						**2**							**2**		

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 32 : 06- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR			
Örnek Ölçüsü: **10x10**			
Örgü: **Bezayağı**			
İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	11	

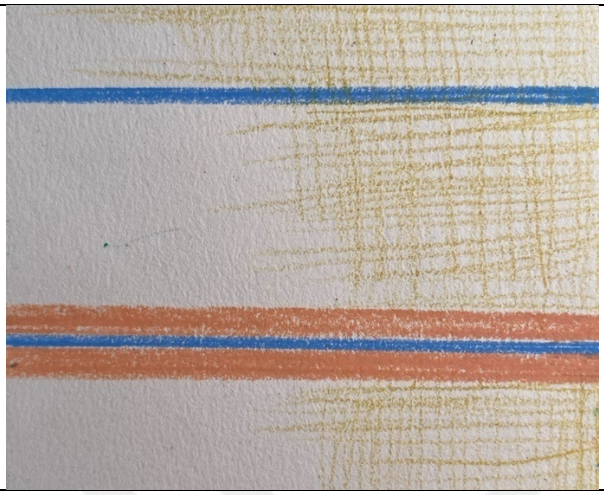
ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	**Doğal**	**27**				**3**		**2**		**12**		**2**		**3**				**27**
2	**Ç. Pembesi**		**2**		**2**										**2**		**2**	
3	**Çağla Yeşili**			**1**												**1**		
4	**Açık Mavi**						**5**						**5**					
5	**Mavi**								**2**		**2**							

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 33 : 07- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **10x10**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	12	

ATKI RENK RAPORU								
RENKLER		1	2	3	4	5	6	7
1	**Doğal**	**27**		**17**				**27**
2	**Mavi**		**2**			**2**		
3	**Açık Pembe**				**3**		**3**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 34 : 08- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **10x10**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde	Çözgü	Atkı	
	Tiftik	**Tiftik**	
Sıklık (cm/1)	16	10	

ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	**Doğal**	**27**		**4**		**4**		**4**		**16**		**4**		**4**		**4**		**27**
2	**Mavi**		**2**														**2**	
3	**Açık Pembe**				**2**										**2**			
4	**Çağla Yeşili**						**2**						**2**					
5	**Ç.Pembesi**								**2**		**2**							

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

TABLO 35 : 09- ATKIDAN RENKLENDİRİLEN SOF KUMAŞ ÖRNEKLERİ

ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ	ATKIDAN DESENLENDİRİLMİŞ ESKİZ UYGULAMASI
	

RAPOR

Örnek Ölçüsü: **10x10**

Örgü: **Bezayağı**

İplik Hammadde	Çözgü	Atkı
	Tiftik	**Tiftik**
Sıklık (cm/1)	16	12

ATKI RENK RAPORU

	RENKLER	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
1	**Doğal**	**27**		**6**		**6**		**6**		**6**		**6**		**6**		**6**		**27**
2	**A. Pembe**		**4**		**4**		**4**		**2**		**2**		**4**		**4**		**4**	

AÇIKLAMA: **Çözgü ve atkıda bölgeden temin edilen el eğirmesi tiftik ipliği kullanılmıştır. Çözgü ipliği doğal renkte, Atkı doğal boyarmaddeler ile boyanan tiftik iplikleri ile renk raporu oluşturularak kullanılmıştır. 10x10 cm ölçülerde geleneksel numune üretim tezgahında dokunmuştur.**

Dokuyan: Büşra Aksu

5. SONUÇ

Yapılan araştırmalar kapsamında ulaşılabilen kaynaklar, sof kumaşların tarihteki ve dokuma kumaşlar içindeki yeri hakkında ipuçları vermektedir. Ankara ve İstanbul'da bulunan ilgili müzelerde incelemelerde bulunulmuş, sof kumaşı araştırılmış, ve incelenmiştir. Tarihe geçmiş, ve varlığını günümüze dek sürdürebilmiş, örneklere yer verilmiş, bu örneklerin karakteristik, yapısal ve görsel özellikleri gözetilerek güncel öneriler geliştirilmiştir. Kültürel bir değer olan sof kumaşın, sosyo ekonomik alanda Ankara'ya ve ülkemize önemli bir katkı sağladığı sonucuna varılmıştır.

Ankara'nın iktisadi ve sosyal tarihinde çok önemli bir yere sahip olan, 16. yüzyıl'dan itibaren Venedik, Hollanda, İngiltere, Polonya gibi Avrupa'nın önemli ticaret merkezlerinde ticareti yapılmış, ve yabancı tüccarları kendine hayran bırakarak Ankara'yı dünyaya bağlayan sof kumaşı dokumacılığı, 19. yüzyıl'a gelindiğinde üretimi durma seviyesine gelmiştir. Üretimin azalmasındaki nedenler arasında zaman içinde dünyada ve tekstil endüstrisindeki değişimler, dış ticaretin önce tiftik ipliğine sonra da ham tiftiğe dönüşmesi, üretim bilgisinin unutulması, Ankara'da üretim yapan dokuma tezgâhlarının azalması, tiftik keçilerinin, dünyanın başta Güney Afrika olmak üzere farklı bölgelerinde yetiştirilmeye başlanması gibi çeşitli faktörler yer almıştır. Ancak, günümüzde, çeşitli bireysel ve kurumsal projelerle ve üretimlerle tiftiğin dokumacılıkta ve tekstil endüstrisinde değerlendirilmesine katkı sağlandığı bilinmektedir. 20. yüzyıla kadar tiftik elyafı ve iplik üretimi iyi- kötü varlığını sürdürmüştür. Tezin güncel öneri bölümünde kullanılmak üzere tiftik elyafı ve tiftik ipliği üreticisi ile görüşülmüştür. Günümüze gelindiğinde tiftik elyafı üretiminin ekonomik açıdan fazla maliyetli olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun bireysel ve endüstri alanında günümüz şartlarında sof gelişimini olumsuz etkilemekte olduğu sonucuna varılmıştır.

Bu çalışmada eserlerde ve günümüz örneklerinde rastlanmayan, tüketici eğilimleri üzerinde etkili olan kumaş, yüzeyinde renk ile sağlanan yeni önerilere yer verilmiştir. Bu önerilerde geleneksel sof kumaşın teknik özellikleri dışına çıkılmadan ve hammadde özelliği korunarak üretim denemeleri yapılmıştır. Önerilen örneklerde elyaf, örgü, sıklık uygulamalarına öncelik verilmiş, bitim işlemleri uygulanmamıştır. Geleneksel ya da güncel bitim işlemleri ile yumuşaklık, parlaklık gibi özellikleri de

geliştirilebilir. Bu çalışmalar için edinilen ipliğin yeterli olmaması çalışma alanını az da olsa kısıtlamıştır. Bölgeden edinilen çözgü ipliğinin yeterli dayanıklılığa sahip olmaması, çalışmayı zorlaştıran önemli nedenlerden biridir. Tiftik elyafının bahar aylarında yılda bir kez elde edilmesiyle ve talep doğrultusunda satışının yapılması sebebiyle tiftik ipliği üreticilerinin az olması bu ipliğe ulaşılmasını zorlaştırmıştır. Az da olsa elde edindiğim tiftik ipliğinin üreticinin elinde son kalan düşük kaliteli olan ipliğidir. Edinebildiğim ipliklerin doğal boyama reçete denemeleri düşük gramajlarla çalışılmıştır. Sadberk Hanım Müze Koleksiyonunda bulunan 6 adet giysilik eser renklerine en yakın reçete oluşturulmuştur. Doğal Boyama sonuçları 6 adet giysilik esere en yakın tonda elde edilmiştir ve çözgü ve atkıda kullanılmak üzere hazırlanmıştır. Çözgü ve atkıda kullanılan ipliklerin dayanıklılığının arttırılması için sof üretiminde kullanılan öğütülmüş çiriş otu kökü su ile homojenleştirilerek çözgü ipliğinde kullanılmıştır. Çiriş otu Doğu bölgesinde üretildiği için ülkemizde gerçekleşen deprem felaketi ile üretiminin sağlanmaması sonucu elde edilmesi zorlaşmıştır. Bu aksamalar zaman içerisinde çözülmüştür ve geleneksel üretimin devam edebilmesi için gerekli olan altyapı hazırlanmıştır. Bu denemeler günümüz uygulamalarına yeni bakış açıları oluşturabilir. Bu altyapı planı dahilinde geleneksel yüksek kamçılı numune tezgahında dokunması öngörülmüştür. Esinlenilen eser renklerine uygun eskiz desen denemeleri oluşturulmuştur. Eskiz desen tasarımları sof kumaşın çözgü ve atkıda ince çizgisini bozmadan kullanımı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Hazırladığım doğal boyama tiftik iplikleri, uygulamayı tercih ettiğim eskiz desen çalışmaları göz önünde bulundurularak dokunmuştur. Çözgü ve atkıdan desenlendirilmiş, sof denemeleri ve atkıdan desenlendirilmiş sof denemeleri oluşturulan renk rapor planları doğrultusunda üretilmiştir. Uygulanan renk raporlarına, 4.4 Güncel Bir Öneri Olarak Sof Kumaş Deneme Sonuçları adlı başlığı altında yer alan tablolarda yer verilmiştir.

Yenilikçi yaklaşımlar benimsenerek, yeni projelerin geliştirilmesi sof kumaşın farklı alanlarda kendine has güncel bir kimliğe ulaşmasını sağlayacaktır. İleriye dönük atılımlarda bulunulmasının sürdürülebilir bir zanaat olan bu geleneği devam ettirebileceği kanısındayım. Bunlar dışında gelecek kuşaklar için daha teşvik edici bir hale getirilebilirse, sof dokumaları yeni temsilcilere sahip olabilecektir. Daha fazla temsilci olması, sof dokumalarının önemini ve değerini, gelecek kuşaklara daha sağlıklı iletebilme olanağını arttıracaktır.

Bu çalışma, sof kumaşının zengin tarihini anlamamıza, üretim süreçlerini keşfetmemize ve çok yönlü kullanım alanlarını değerlendirmemize yardımcı olmayı amaçlamıştır. Sof kumaşın kültürel mirasa olan katkısının yanı sıra, modern yaşamın estetik ve işlevsel gereksinimlerine nasıl yanıt verebileceğini anlamak için bir kaynak olarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

AKTÜRE, S. (1978). 19**. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi**. Doktora Tezi . İ.T.Ü. Mim. Fak. , ODTÜ Mim. Fak. Baskı Atölyesi.

Ayşem YANAR, Feriha AKPINARLI. (2016). Geleneksel Ankara Sof Dokumaları. Ankara Araştırmaları Dergisi.

ÇETİNKAYA, C. (2020). ANKARA'DA GAYRİMÜSLİM TÜCCARLAR VE SOF TİCARETİ (XVII. YÜZYIL). ANKARA Anadolu ve Rumeli Araştırmaları Dergisi.

D., A. H. Polonyalı Simeon 'un Seyahatnamesi (1608-1619). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

ERGENÇ, Ö. (1973). 1580-1596 Yılları Arasında Ankara ve Konya Şehirlerinin Mukayeseli İncelenmesi Yoluyla Osmanlı Şehirlerinin Kurumları ve Sosyo-Ekonomik Yapısı Üzerine Bir Deneme. Doktora Tezi . A.Ü.

ERGENÇ, Ö. (1995). Osmanlı Klasik Dönemi Kent Tarihçiliğine Katkı 16. Yüzyılda Ankara ve Konya, ANKARA, ANKARA Enstitisü Vakfı Yayınları.

ERTUĞRUL, M. (1993). Hayvan Yetiştirme. Ankara.

FAROQHÎ, S. (tarih yok). 17. yy ANKARA'sında Sof İmalatı ve Sof Atölyeleri. c.4 (sy.1-4) . İktisat Fakültesi Mecmuası.

GÜRLER, A. M. (2006). Türkiye Tiftik Cemiyetinin Tarihçesi. Lalahan Hay. Araşt. Enst. Derg.

H., F. D. Yün ticareti ve ANKARA'da İngiliz Tüccarlar. c. 1 (sayı. 3) . Ankara Dergisi.

İVGİN, H. (2012). ANKARA'nın Somut Olmayan Bir Kültürel Mirası : ANKARA SOFU. (sayı 4) . ANKARA: Kültür Evreni Unıverse Of Culture, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi.

KAYA, M. (2021). 18. Yüzyılda Ankara'da Tiftik İpliği ve Sof Ticareti Yapan Yabancı Tacirlere Yönelik Kanunsuzluklar . (Sayı 5) . Anasay.

KOÇU, R. E. (2015). Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü. Doğan Kitap.

Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları:87 Seminer, Kongre Bildiriler Dizisi:24.

M.E.B. (1980). El Dokumacılığı Kitabı. Milli Eğitim Yayınevleri ve Bakanlık Yayınlar.

ONGAN, H. (1954-1955). ANKARA Sofculuğu ve Bazı Vesikalar. (sayı. 12) . Ank. Bel. Der.

ÖKRİZ, M. (1985). Ülkemiz Ankara Keçisi Yetiştiriciliğinin Durumu ve Tiftik Üretim Sorunları. Lalahan Zoot. Araşt. Enst. Derg.

ÖZDEMİR, R. (1991). Osmanlılar Devri Ankara. c. 3 . İstanbul: Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.

Rıza ATAV, Prof. Dr. Tülin ÖKTEM. (2006 , 2). Tiftik (Ankara Keçisi) Liflerinin Yapısal Özellikleri. TEKSTİL ve KONFEKSİYON.

SU, K. (1982). Türk Etnografya Dergisi. Tiftik ve Sofculuk (17.sayı) . Ankara: Türk Etnografya Dergisi.

ŞEN, A. (2015). Genç ANKARA Keçilerinde Bazı Tiftik Kalite Özellikleri. Yüksek Lisans Tezi . Tekirdağ: Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

TAMUR, E. (2003). Ankara Keçisi ve Ankara Tiftik Dokumacılığı Tükenen Bir Zenginliğin ve Çöken Bir Sanayinin Tarihsel Öyküsünden Kesitler. Ankara Ticaret Odası.

Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof. (2018). ANKARA: Koç Üniversitesi VEKAM.

TAMUR, E.,Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof. (2018). Ankara Keçisi ve Yetiştiriciliği ve Ankara Tiftik Sanayi Tarihine Genel Bir Bakış. Tarihi Dokumak: Bir Kentin Gizemi Sof. içinde Ankara: Koç Üniversitesi, VEKAM.

TUNÇER, D. M. (1999). ANKARA(ANGORA) ŞEHRİ MERKEZ GELİŞİMİ (14 – 20. yy) . ANKARA.

06.10.2023 tarihinde, **http://www.envanter.gov.tr/halk-kulturu/index/detay/34850** adresinden alındı.

06.25.2023 tarihinde, **https://tr.wikipedia.org/wiki/Ankara_(isim)** adresinden alındı.

01.20.2023 tarihinde, **http://ankara.gov.tr/tarihce#:~:text=Adının%20Kaynağı&text=Belgelere%20dayanmayan%20ve%20günümüze%20kadar,Angora%20ve%20nihayet%20Ankara%20olmuştur.** adresinden alındı.

6.10.2023 tarihinde, http**://www.envanter.gov.tr/halk-kulturu/index/detay/34850** adresinden alındı.

06.13.2023 tarihinde, **https://arastirma.tarimorman.gov.tr/lalahanhmae/Menu/49/Tarihce** adresinden alındı.

8.10.2023 tarihinde, **https://www.kizilcahamam.bel.tr/IcerikDetayi/Tezgahtan-Hayata-Sof-Kumas-Projesi-Icin-Imzalar-Atildi/1176** adresinden alındı.

06. 13.2023 tarihinde, **https://sozluk.gov.tr** adresinden alındı.

04. 22.2023 tarihinde, **http://ankara.gov.tr/tarihce#:~:text=Ankara%20adının%20kaynağı%20kesin%20olarak,Angora%20ve%20nihayet%20Ankara%20olmuştur.** adresinden alındı.

04.25.2022 tarihinde, **http://www.tiftikbirlik.com.tr/sayfa.aspx?ID=3>** adresinden alındı.

02. 21.2022 tarihinde, **http://www.turktarim.gov.tr/Haber/258/ankara-kecisi-kulturel-ve-stratejik-varligimiz** adresinden alındı.

05.15.2023 tarihinde, http://www.turktarim.gov.tr/Haber/258/ankara-kecisi-kulturel-ve-stratejik-varligimiz adresinden alındı.

07.01.2023 tarihinde **https://sozluk.gov.tr** adresinden alındı.

07.01.2023 tarihinde **https://www.luggat.com/şebab/1/1** adresinden alındı.

4.22.2022 tarihinde, **http://www.umityasaroztoprak.com/2018/09/ankarann-gizemi-sof.html** adresinden alındı.

05. 17.2023 tarihinde, **https://www.ekergallery.com/en/product/4865837/yun-taragi-kirman-hali-dokumadan-yun-ve-ip-yapiminda-kullanilan-civili-ahsap-ta** adresinden alındı.

05. 09.2023 tarihinde, **https://www.kadinvekadin.net/dokuma-kumas-nedir**/ adresinden alındı.

6.12.2023 tarihinde, **https://www.tazemasa.com/ciris-otu-yabani-pirasa-500-gr** adresinden alındı.

"Mohair." Oxford Dictionary of English 2e, Oxford University Press, 2003.

4. 24.2022 tarihinde, **https://tr.wikipedia.org/wiki/Tiftik#cite_ref-1** adresinden **alındı.**

25668 sayılı resmî Gazete yerli hayvan ırk ve hatlarının tescili hakkında tebliğ no: 2004/39. (12.12.2004).